

**IDEOLOGIA, KANSALLINEN IDENTITEETTI JA
KARJALA ILMARI PIMIÄN RUNOKOKOELMASSA
*UNEN MAA***

Eetu Saarinen
Maisterintutkielma
Kirjallisuus
Musiikin, taiteen ja
kulttuurin tutkimuksen
laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2024

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä Eetu Saarinen	
Työn nimi Ideologia, kansallinen identiteetti ja Karjala Ilmari Pimiän runokokoelmassa <i>Unen maa</i>	
Oppiaine Kirjallisuus	Työn laji Maisterintutkielma
Aika Kevät 2024	Sivumäärä 56
Tiivistelmä <p>Tässä maisterintutkielmassa tarkastellaan Ilmari Pimiän <i>Unen maa</i> -runokokoelmassa (1942) ilmentyvää ideologiaa, kansallista identiteettiä ja Karjala-kuva. Karjala-runoilijaksi profiloituneen ja kirjailijaryhmittymä Tulenkantajissa vaikuttaneen Pimiän tuotantoa on aiemmin tutkittu vain niukasti. Myös muiden suomalaisten kirjailijoiden Karjala-aiheinen runous on jäänyt tutkimuksellisesti vähälle huomiolle, joten tutkimusasetelman relevanssi on perusteltavissa edellä mainituilla tutkimusaukoilla. Myös Karjalan luonne rajaseutuna Suomen ja Venäjän välimaastossa tuo oman ja alati ajankohtaisen lisänsä tutkimusaiheen perusteluun. Tutkielmassa aineistoa lähestytään kahden tutkimuskysymyksen kautta: 1) Minkälaista ideologiaa kokoelman runoissa tuotetaan? 2) Minkälainen kansallinen identiteetti kokoelman runoissa konstruoituu?</p> <p>Teoreettiselta viitekehykseltään tutkielma sijoittuu kirjallisuussosiologian ja kulttuurintutkimuksen risteykseen. Tätä teoreettista lähestymistapaa nimitetään tutkielmassa kulttuurintutkimuksellisesti suuntautuneeksi kirjallisuudentutkimukseksi. Teorioina hyödynnetään niin kirjallisuustieteen kuin kulttuurintutkimuksen tekstejä. Keskeisiä käsitteitä ovat <i>ideologia</i> ja <i>kansallinen identiteetti</i>. Tutkimusmetodina tutkielmassa käytetään kontekstualisoivaa lähilukua, jossa analysoitavien runotekstien tulkinta suhteutetaan ensisijaisesti niiden historiallis-yhteiskunnallisiin konteksteihin. Taustalla on myös herderiläinen käsitys runouden kyvystä ilmentää kansakunnan "oma maailmaa" ja ajan henkeä.</p> <p>Tutkielman analyysisosiossa luetaan kokoelmasta poimittuja runoja tutkimuskysymysten läpi tarkasteltuna. Analyysin perusteella <i>Unen maan</i> runoissa tuotettu ideologia on vahvasti sidoksissa aikakautensa nationalistiseen viitekehykseen, jossa korostetaan muun muassa Suur-Suomen ja heimoaatteen kautta Karjalan erityisasemaa läntisen sivistyksen etuvartiona. Kokoelmassa konstruoitu kansallinen identiteetti puolestaan määrittäyty hybridiseksi kokonaisuudeksi, jossa vahvan suomalaispainotuksen ohella on mukana myös regionalistista karjalaisuuden korostamista.</p>	
Asiasanat: ideologia, kansallinen identiteetti, Ilmari Pimiä, <i>Unen maa</i> , lyriikka, kirjallisuussosiologia, kulttuurintutkimus, Karjala, kirjallisuudentutkimus, nationalismi, Tulenkantajat, karjalaisuus	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	TEORIATAUSTA JA KESKEISET KÄSITTEET	6
2.1	Kulttuurintutkimus ja yhteiskunnalliset painotukset kirjallisuudentutkimuksessa	6
2.2	Karjala kirjallisuustieteellisen tutkimuksen kohteena	9
2.3	Ideologia kirjallisuudentutkimuksen käsitteenä	11
2.4	Kansallinen identiteetti kirjallisuudentutkimuksessa	15
3	TUTKIMUSAINESTON KONTEKSTUALISOINTI.....	20
3.1	Ilmari Pimiä – unohdettu tulenkantaja ja kareliaani.....	20
3.2	<i>Unen maa – Runoja Karjalalle</i>	22
4	UNEN MAAN IDEOLOGIA JA KANSALLINEN IDENTITEETTI.....	25
4.1	Karjala-kuvan ideologiaa: kansallismielistä heimopuhetta ja Suur-Suomi-haaveita.....	25
4.2	Suomalainen vai karjalainen? – Kansallisen identiteetin määrittelyä.....	38
5	YHTEENVETO	45
	LÄHTEET	49

1 JOHDANTO

Kuten kokonaisilla kansakunnilla on oma kielensä, samaten niillä on omat, itselleen ominaiset tavat käyttää mielikuvitusta, ajattelun käänneet ja kohteet, lyhyesti sanottuna oma *genius* [--] Sitä harjoitetaan varmimmin runoteoksissa eli kuvittelu- ja tuntemiskyvyn tuotteissa, sillä näissä kansakunnan *koko sielu* ilmenee vapaimmillaan.

- Johann Gottfried Herder

Näillä ylevillä sanoilla saksalainen filosofi Johann Gottfried von Herder (1744-1803) kuvaa runouden merkitystä kansakuntien ominaislaadun peilinä (sit. Nisbet 2006, 93). Runous, kuten muukin kaunokirjallisuus, on eittämättä merkittävässä osassa aina kulloistenkin olosuhteiden heijastamisessa, mutta myös niiden tuottamisessa. Sanataide kuuluu elimellisesti yhteiskunnallis-kulttuuriseen todellisuuteen, mikä liittyy sen väistämättä myös osaksi ideologisia merkityksiä sisältävää kamppailua (Karkama 1994, 77). Yksi tällainen kamppailun kenttä on kansallisuuksiin ja kansallisen kategorioihin liittyvät kysymykset, eikä vähiten kirjallisuudentutkimuksen piirissä (ks. Sevänen 1999, 15). Yleinen keskustelu kansakuntien, kansallisvaltioiden tai -identiteettien luonteesta, todellisuudesta ja oikeutuksesta ei ole vaimennut nykyisinkään – päinvastoin (esim. Anderson 2007, 35). Tässä tutkielmassa lähtökohtana on, että nationalistiseen ajatteluun kiinteästi liittyvä kansallisen identiteetin rakentuminen on sidoksissa myös ympäröivään todellisuuteen: kulttuuriin, yhteiskuntaan ja historiaan, mikä taas asettaa kaunokirjallisuuden kiinteäksi osaksi tuota rakennelmaa. Kirjallisuudella ja sen tutkimuksella onkin pitkään ollut erityisrooli kansallisen identiteettiajattelun tukena ja rakentajana myös Suomessa (esim. Grönstrand ym. 2016, 7-37; Nissilä 2016, 25).

Kansallisen identiteetin tarkastelua problematisoi kuitenkin selkeän kansallisuuden puute tai rajojen häilyvyys. Esimerkiksi erilaiset rajaseudut ovat aina olleet eräänlaisia sulatusuuneja, joihin voi olla hankala sovittaa yhden tietyn

kansakunnan ja identiteetin kehystä¹. Suomen näkökulmasta Karjala on yksi tällainen alue, joka on jäänyt gramscilaisittain ilmaistuna kahden hegemonisen valtakulttuurin, läntisen suomalaisuuden ja idän venäläisyyden, väliin (ks. esim. Harle & Moisio 2000).

Tässä maisterintutkielmassa tehdään tutkimusmatka tuohon mielenkiintoiseen rajaseutuun: tarkastelun kohteena on karjalatarunoilijaksikin kutsutun Ilmari Pimiän *Unen maa – Runoja Karjalalle* -runokokoelman (1942) kautta tarkasteltava ideologia, kansallinen identiteetti ja Karjala-kuva. Kokoelma liittyy paitsi aikalaistekstissään myös sisällöltään tiiviisti tuolloin käytyyn jatkosotaan, mikä taas on oleellinen luentaa ohjaava huomio. Kirjallisuudentutkija Juhani Niemen (1980, 10) mukaan sota-aiheinen kirjallisuus on historian kuluessa osallistunut yhteisöllisten tavoitteiden edistämiseen, mikä on usein ilmennyt kunnian, moraalin ja patrioottisuuden kautta. Tutkimusaineiston suhteen hypotesina onkin, että kokoelma osallistuu Karjala-aiheisten kuvausten kautta kansallisen identiteetin konstruointiin osana julkaisuajankohtansa hegemonista ideologiaa, jossa Karjala nähtiin karelianismin perinnön mukaisesti Suur-Suomeen kuuluvana heimoalueena. Tässä kohtaa on syytä muistuttaa, että Karjalalla on monia merkityksiä, joihin sekoittuu usein erilaisia rajanvetoja ja myyttejä. Jo ”Karjaloita” itsessään on useita: ”luovutettu Karjala”, Vienan Karjala, Aunuksen Karjala, Tverin Karjala. (Harle & Moisio 2000, 105-106; 112-113.) Tässä tutkielmassa Karjalalla tarkoitetaan kuitenkin pääasiassa niin sanottua Suomen Karjalaa eli aluetta, joka historiallisesti on kuulunut Suomeen ja joka menetettiin Neuvostoliitolle toisen maailmansodan seurauksena, mutta osittain myös Vienan ja Aunuksen Karjaloita, joihin suomalainen heimoaate voimallisimmillaan ulottui.

Tutkimustavoitteena on analysoida tarkemmin *Unen maan* runojen kantamia merkityskokonaisuuksia, joiden kautta myös rakennetaan kansallista identiteettiä ja osallistutaan ideologisiin kamppailuihin. Tähän pyritään löytämään vastaus seuraavien tutkimuskysymysten avulla:

- 1) Minkälaista ideologiaa kokoelman runoissa tuotetaan?
- 2) Minkälainen kansallinen identiteetti kokoelman runoissa konstruoituu?

Tutkielman aihevalinta sisältää muutamia huomionarvoisia tutkimuksellisia erillismainintoja. Pimiän tuotantoa ei ole juurikaan akateemisella tasolla tutkittu², vaikka hän oli aikanaan yksi Tulenkantajien ydinryhmään kuuluneista lyyrikoista, ja

---

¹ Rajaseuduista, ylijärjestyksestä ja transnationalismista ks. esim. Vertovec 2009; Grönstrand ym. 2016; Nissilä 2016; Kurki 2018.

² Ilmari Pimiän kirjallista tuotantoa on tutkittu aikaisemmin vain kahdessa opinnäytetyössä (ks. Salmela 1961; Allinniemi 1978). Pimiää käsitellään myös Tulenkantajiin kollektiivisena ryhmänä liittyvissä tutkimuksissa (esim. Mauriala 2005), vanhemmissa suomalaisen kirjallisuuden esittelyissä runoilijoiden osalta (esim. Kupiainen 1965) ja suomalaisissa kirjallisuushistorioissa mainintatasoisesti.

täten tämä tutkielma myös monipuolistaa jo aiemmin koottua Tulenkantajia koskevaa tietoa ja ymmärrystä. Samoin Karjala-aiheisen kaunokirjallisuuden, varsinkin lyriikan, tutkimus on jäänyt selkeästi muiden tutkimuksellisten painopisteiden varjoon (vrt. Ruohonen 2015, 35-36). Karjala puolestaan on ollut suomalaisen humanistisen tutkimuksen kestoaihe, joka on läpikäynyt monenlaisia eri poliittisten valtasuhteiden ja tieteen hegemonioiden värittämiä vaiheita mutta on silti säilyttänyt ajankohtaisuutensa: Karjala ja sen kontekstit ovat jatkuvasti muuttuvia, eikä nykyinen sijainti Euroopan unionin ja imperialistisen Venäjän välimaastossa vähennä sen merkityksellisyyttä tutkimuskohteena (Häyrynen 2012, 7). Tutkielman lähtökohdan voi historiallisesta perspektiivistään huolimatta sanoa siis olevan tuore ja ajankohtainen niin aineiston kuin näkökulmankin osalta.

Näiden tutkimuksellisten perustelujen lisäksi oma kiinnostukseni kirjallisuudentutkimuksessa asemoituu kirjallisuuden poliittis-yhteiskunnallisiin suhteisiin erityisesti kirjallisuushistoriallisesti painottuen. Tämänkaltainen historiallisista aineistoista ja kulttuuristen traditioista ammentava lähetymistapa onkin erityisen tarkoituksenmukainen ja yleinen tarkasteltaessa taidetta yhteiskunnallisin painotuksin (Sevänen 1998, 400-401). Jo tutkielman otsikon ja tutkimuskysymysten kautta esiin nousevat käsitteet *ideologia* ja *kansallinen identiteetti* liittävät jo lähes itsessään tutkielman osaksi yhteiskunnallisesti painottunutta kirjallisuudentutkimusta, jota nykyisin usein sovitetaan myös kulttuurintutkimuksen laveamman sateenvarjokäsitteen piiriin.

Tämän teoriaperinteen vaatimukset näkyvät luonnollisesti myös seuraavaksi esiteltävässä tutkimusmetodissa, jonka kautta tutkittavaa aineistoa tarkastellaan. Alussa mainitun kansallisuusajattelijafilosofi Herderin näkökulmassa lyriikkaa lähestytään aina historiallisesti ja kontekstualisoiden: ensisijainen tavoite ei ole yksittäisen teoksen analyysi itsessään, vaan runouden ymmärtäminen osana jonkin kansakunnan ja kulttuurin itseilmaisua (Saariluoma 2006, 197). Kirjallisuudentutkija Liisa Steinbyn (2015, 316-317) mukaan tämä kansakuntien ja kulttuurien erikoislaadun ymmärtäminen runouden kautta tapahtuu Herderin ajattelussa hermeneuttisen kehän periaatteiden mukaisesti: yksittäinen teos ymmärretään kulttuurin kokonaisuudesta ja kokonaisuus osistaan käsin. Steinbyn mukaan Herder korostaa myös tutkijan oman kulttuurisen position eli tiedon perspektiivisyyden huomioon ottamista, mikä johtaa siihen, että tutkittava ilmiö tulee aina nähdä osana sen omaa kontekstia. Esimerkiksi runoilija on aina oman aikakautensa ja kulttuurinsa jäsen ja tuote siinä missä hänen teoksiaan myöhemmin lukeva tutkijakin.

Nämä opit toimivat ohjenuorana myös tässä tutkielmassa. Tästä syystä tutkimusmetodiani voisi luonnehtia historiallisesti ja yhteiskunnallisesti

kontekstualisoivaksi ³ lähiluvuksi ⁴, sillä suhteutan runojen analyysit teoksen historialliseen, sosiaaliseen ja kulttuuriseen kontekstiin, jota ei nähdäkseni voi jättää huomiotta, mikäli halutaan päästä käsiksi kokoelman runojen syvällisempään ymmärrykseen valitusta näkökulmasta. Herderin muistutus tiedon perspektiivisyydestä nousee myös erityisen oleelliseksi tällaisessa, kaukaisempaan menneisyyteen painottuvan aineiston tutkimuksessa. Vaarana voi olla astuminen perspektiiviharhan ja anakronismien ansaan, jolloin saatetaan arvioida historiallista aineistoa nykyisin vallitsevista arvoista käsin. Tämä ei tietenkään johda hedelmällisiin ja objektiivisiin lopputulemiin, joten pyrin asettamaan analysoitavat runotekstit korostetusti nimenomaan oman aikakautensa tuotteiksi, joita tulee arvioida omassa historiallis-yhteiskunnallisessa kontekstissaan.

Tämän tutkielman asetelmasta voidaan esittää myös perusteltua kritiikkiä. Kuten Häyrynen (2012, 10) muistuttaa, Karjala-aiheinen tutkimus on edelleen voittopuoleisesti metodologisen nationalismin ⁵ läpäisemää: sitä kirjoitetaan pääasiassa suomalaisista lähtökohdista suomalaisille lukijoille. Venäläinen Karjala-tutkimus on jäänyt suurelta osin huomiotta, ja kielirajojen ohella tätä on selitetty myös Karjala-kysymyksen marginaalisuudella venäläisessä tutkimusperinteessä (Häyrynen 2012, 10–11). On siis syytä tiedostaa, että tutkittaessa suomalaisen lyyriikon runoteoksen luomaa Karjala-kuvaa ja kansallisen identiteetin rakentumista ollaan väistämättä taas edellä mainitulla Suomi-keskeisyyden tiellä. Lopulta ei olisi kuitenkaan tieteellisesti kestävää välttää jotakin perusteltua tutkimusaihetta vain siksi, ettei toistettaisi vallalla olevia käytänteitä, vaikkakin nämä asetelmat on tarpeellista huomioida tutkimusaihetta lähestyttäessä.

Oman haasteensa tutkimusasetelmalle tuovat myös Karjala-aiheen herättämät voimalliset affektit: esimerkiksi nurkkapatriotismi, utopiat, traagiset evakkokokemukset tai alueluovutusten jälkeinen nostalgia voivat osaltaan vaikuttaa Karjalaa käsittelevään tutkimukseen. Viimeaikaisessa Karjala-aiheisessa tutkimuksessa on omana juonteenaan erottunut myös siirtokarjalaisen sukutaustan omaavien tutkijoiden tieteellinen kiinnostus Karjalaa kohtaan. (Häyrynen 2012, 12–13.) Oma sukutaustani on myös Laatokan rannoilla, mikä on oletettavasti vaikuttanut mielenkiinnon heräämiseen juuri Karjala-aiheiseen kirjallisuudentutkimukseen.

---

³ Tässä yhteydessä kontekstin käsite mielletään perinteisessä mielessä tekstiä ympäröiväksi asiayhteydeksi (ks. esim. KS s. v. *konteksti*). Urpo Kovala (1998, 89) kuvaa kontekstista johdettua *kontekstualismin* käsitettä tavaksi korostaa tekstin merkityksen perustavanlaatuisia kontekstuaalisuutta ja toisaalta tekstin ja kontekstin erottelun keinotekoisuutta. Muunkinlaiset, problematisoivammat näkökannat (esim. Karkama 1998) ovat perusteltuja, mutta ne ovat tämän tutkielman ydinsisällön kannalta vähemmän tarpeellisia.

⁴ Lähiluvulla viitataan tässä yhteydessä tekstin yksityiskohtaiseen ja analyttiseen lukutapaan, jota ei tule sekoittaa uskriittiseen käsitykseen (ks. Eagleton 1991, 56).

⁵ Metodologisen nationalismin käsitteestä ks. tutkielman luku 2.4.

Kyseessä ei kuitenkaan ole mikään henkilökohtainen sukellus utooppiseen Karjalaan, minkä pyrin aiemmin perustelemaan tutkimusaiheen motivoinnissa.

Tutkielman aineisto on rajattu yhteen runoteokseen, jolloin pystytään syvällisesti tarkastelemaan kokoelman muodostamia merkityksiä. *Unen maan* keskeisenä ja kokoavana teemana on Karjala, joten se tarjoaa jo yksin riittävän aineiston maisterintutkielman laajuiseen tutkimukseen. Samalla tutkielma toimii poliittiseksi kategorisoitavan lyriikan tutkimuksena ja nimenomaisesti Karjalaan liittyvän runomuotoisen kulttuurihistorian katsauksena.

2 TEORIATAUSTA JA KESKEISET KÄSITTEET

2.1 Kulttuurintutkimus ja yhteiskunnalliset painotukset kirjallisuudentutkimuksessa

Kuten valtaosa nykyisestä kirjallisuudentutkimuksesta, tämäkin tutkielma lähtee siitä teoreettisesta peruslähtökohdasta, että kirjallisuus on kiinteä osa sitä ympäröivää yhteiskunnallista todellisuutta. Tähän lähtökohtaan sisäänrakennettuna motivaationa on ajatus, että kirjallisuudentutkimuksen erilaiset uskriittishenkiset painotukset, joissa tekstit on irrotettu historiallisista ja yhteiskunnallis-poliittisista taustoistaan, jättävät omanlaisistaan ansioista huolimatta väistämättä aukon tutkittavan tekstin keskiöön. Jo aiemmin esitettyjen tutkimuskysymysten ohjaamana on siten välttämätöntä laajentaa näkökulmaa pelkän autonomisen tekstin ulkopuolelle – tarkasteluun on siis otettava mukaan historialliset, kulttuuriset ja yhteiskunnalliset kontekstit. Tällöin saavutaan kirjallisuussosiologian ja kulttuurintutkimuksen tutkimussuuntien risteyskseen.

Yksi nykyisistä yhteiskunnallisen kirjallisuudentutkimuksen suomalaista edustajista, emeritusprofessori Erkki Sevänen (2011, 12), määrittelee kirjallisuussosiologian – tai sosiologisesti suuntautuneen kirjallisuudentutkimuksen⁶–

---

⁶ Sosiologinen kirjallisuudentutkimus saatetaan usein synonyymimaisesti yhdistää kirjallisuussosiologian käsitteeseen (vrt. Sevänen 2011, 12). Joskus kuitenkin esitetään, että näillä tutkimussuunnilla on olemassa erottavia lähestymistapoja tarkasteltaessa kirjallisuuden ja yhteiskunnan suhteita. Hosiaisloman (2016, 441; 862–863) mukaan molempia yhdistää tutkimusongelmien muotoutuminen sanataiteen ja yhteiskunnallisen todellisuuden välisiin suhteisiin, mutta sosiologinen kirjallisuudentutkimus on teoskeskeisempää kuin kirjallisuussosiologia, jossa usein korostuvat kirjallisuusinstituutioihin liittyvät kysymykset. Tässä tutkielmassa käytän kuitenkin tarkoituksella kirjallisuussosiologian käsitettä Seväsen (2011) esimerkin mukaisesti.

tavaksi ymmärtää kirjallisuus sosiaalisesti määräytyneenä, minkä seurauksena kirjallisia tekstejä tarkastellaan suhteessa niitä ympäröivään kulttuuris-yhteiskunnalliseen todellisuuteen. Kirjallisuussosiologian juuret juontavat kulttuuritutkimuksen läpimurtoa edeltävään aikaan 1950- ja 1970-luvuille, jolloin tutkimussuunta oli tapana jakaa positivistiseen ja dialektiseen traditioon, jotka ymmärsivät tutkimuskohteensa eri tavoin⁷. Positivistinen traditio keskittyi lähinnä empiiristen aineistojen avulla tarkastelemaan yksittäisten teosten sijaan taiteen tuotantoa ja reseptiä. Dialektisen tradition kiinnostuksen kohteena olivat taas juuri yksittäiset teokset, joita pyrittiin tulkitsemaan historiallis-sosiologisista lähtökohdista. (Sevänen 1998, 10–11.) Näistä kahdesta haarasta dialektinen traditio on oleellisempi tämän tutkielman asetelman kannalta, sillä tutkimusaineisto koostuu yhdestä tietystä teoksesta, jota tarkastellaan osana historiallis-yhteiskunnallista kontekstiaan. Vaikka tämän tutkielman voi siis katsoa liittyvän osaksi dialektista traditiota, on kyseinen käsite jäänyt käytännössä jo pois käytöstä. Sen sijaan kirjallisuussosiologian kattokäsite on ollut elinvoimaisempi, mutta sekin on saanut haastajan kulttuurisen käänteen myötä.

Edellä kuvattu kirjallisuussosiologian määritelmä vastaa sitä, mikä on viime vuosikymmeninä ymmärretty kulttuuritutkimuksen käsitteen alle (Sevänen 2011, 12). Kulttuuritutkimus on leimallisesti kirjava ja monitieteinen tutkimussuuntaus, jonka piirissä on työskennellyt esimerkiksi niin kirjallisuus- ja mediatutkijoita, sosiologeja kuin filosofeja. Kirjallisuustieteellisesti painottuneen kulttuuritutkimuksen tutkimusintresseissä on ollut tekstien merkitysten tuottamiseen, diskursseihin, konteksteihin ja vallankäyttöön liittyvät kysymykset; käytännössä kyse on usein siitä, mitä merkityksiä tutkittavat tekstit kantavat kulloisessakin historiallisessa tilanteessa. (Hosiaislouma 2016, 493–494.) Tästä melko laveasta määritelmästä johtuen kulttuuritutkimusta voidaan tietyllä tapaa pitää humanistis-yhteiskunnallisten tieteenalojen sulatusuunina, jonka kuumuudessa eri oppialojen raja-aidat joutuvat koetukselle.

Koska sekä kirjallisuussosiologia että kulttuuritutkimus ovat niin tutkimusintresseiltään kuin -tavoiltaan hyvin lähellä toisiaan, olisi mahdollista asemoida tämä tutkielma kumman tahansa kattokäsitteen⁸ alle. Selkeyden vuoksi joitain jakolinjoja on kuitenkin syytä tehdä, ja niinpä lähestymistapaani voisikin kuvailla kulttuuritutkimuksellisesti suuntautuneeksi kirjallisuudentutkimukseksi, jossa on mukana teoriaperinnettä niin kirjallisuussosiologian kuin kulttuuritutkimuksenkin piiristä. Näiden tutkimussuuntien leimallista monitieteisyyttä korostaen mukana on vielä niin historian, sosiologian kuin

⁷ Näistä kahdesta tutkimussuunnasta tarkemmin esim. Sevänen 2011, 13–26.

⁸ Myös yhteiskunnallinen kirjallisuudentutkimus (ks. esim. Kunnas 1983) olisi nähdäkseni relevantti ja käyttökelpoinen sateenvarjokäsite tämänkaltaisille tutkimuksille, mutta se on selkeästi jäänyt unohduksiin kadoten lähes tyystin käytöstä.

kansatieteenkin tutkimuskirjallisuutta tutkimusaiheen taustoittamisessa ja analyysien tulkinnan tukena. Tutkimuskentän tradition tapaan liikutaan siis hyvin moniulotteisella humanistis-yhteiskunnallisella tieteen kentällä, jossa ei ole tarvetta orjallisesti asemoitua minkään tietyn tieteenalan rajoittuneeseen kehykseen.

Viime vuosina lyriikan yhteiskunnallisuutta on tarkasteltu yhä enenevässä määrin niin väitöskirjojen kuin muidenkin tutkimusjulkaisujen kautta (esim. Lummaa 2010; Ahvenjärvi 2012; Helle 2019; Ylitalo 2015) painopisteen ollessa pääasiassa modernin ja postmodernin aikakauden runoudessa. Tämä tutkielma asemoituu osaksi tätä jatkumoa, mutta tällä kertaa näkökulma on tutkimusaineiston kautta vahvasti historiallinen. Kirjallisuuden yhteiskunnallisten ulottuvuuksien tutkiminen ei kuitenkaan ole mikään uusi ilmiö, mutta vielä 1900-luvulla suurimman kirjallisuussosiologisesti suuntautuneen tutkimuksen huomion vaikuttaa saaneen osakseen proosa, jolloin runous on jäänyt taka-alalle. Esimerkiksi kirjallisuudentutkija Pertti Karkama (1979, 23) on esittänyt lyriikan olevan haasteellinen tutkimuskohde tarkasteltaessa sanataiteen suhdetta todelliseen maailmaan. Myös kirjallisuusteoreetikko Terry Eagleton (1991, 63) on todennut, että "[r]unous on nimittäin kaikista kirjallisista genreistä se, joka tuntuu vahvimmin olevan erillään historiasta ja jossa tuntoherkkyys voi esiintyä puhtaimmassa ja yhteiskunnan vähiten tahraamassa muodossa." Tällaisesta lyriikan erityisasemasta yhteiskunnallisten painopisteiden ulkopuolisena kirjallisuudenlajina voidaan kuitenkin perustellusti olla myös eri mieltä, kuten aiemmin esiin nostetut uudemmat runouden poliittisuutta ja yhteiskunnallisuutta korostavat tutkimukset käytännössä myös osoittavat.

Vastakkaista näkemystä edustaakin runouden historiallisuutta ja yhteiskunnallista kontekstia korostava ajattelutapa, johon tässäkin tutkielmassa tukeudutaan. Aiemmin mainitun kansallisuusajattelija-filosofi Herderin mukaan runous⁹ on yksilöiden ja kansakuntien luonnollinen tapa rakentaa omaa maailmaansa erilaisten mielikuvituksen tuottamien hahmojen kautta (Saariluoma 2006, 195–196). Tämä "oma maailma" voidaan ymmärtää jonkin tietyn kansakunnan omaksi kokemukseksi vallitsevasta todellisuudesta osana historiallista tilannettaan. Samalla runoilija on osa tuota kansakuntaa ja yhteisöä, ja näin myös mielikuvitukseltaan aina enemmän tai vähemmän sidoksissa yhteisön kokemuksiin ja tapaan hahmottaa maailmaa. (Steinby 2015, 313.) Tämän ei tarvitse kuitenkaan johtaa siihen, että lyriikan tutkimuksen taustalla tulisi nähdä pyrkimys jonkin essentialistisen "kansakunnan olemuksen" todentamiseen. Vaikka Herderin näkemykset ja ajattelu on suhteutettava omaan aikaansa, eikä niitä tule ottaa täysin kirjaimellisestikaan, voidaan taustalla

---

⁹ Runoudella Herder tarkoittaa pääasiassa kulttuurin varhaisvaiheiden tuotoksia: kansanrunoutta ja antiikin lyriikkaa. Herderin mukaan nykyaika on epärunollista, ja näin otollisempaa esimerkiksi proosalle. (Steinby 2015, 313.) Tämä rajaus ei kuitenkaan ole täysin aukoton, joten tässä tutkielmassa herderiläistä runouskäsitystä sovelletaan tuoreempaankin lyriikkaan.

nähdä olevan kuitenkin totuuden siemen: runous osana muuta kaunokirjallisuutta kiistatta heijastaa ja tuottaa aina oman aikansa ja kulttuurinsa käsityksiä, arvoja ja henkeä. Esimerkiksi sota-ajan runous Suomessa ylläpiti ja loi nationalistista tunnehallintoa hyödyntämällä kansallisia rituaaleja ja symboliikkaa (Hollsten 2020, 68). Tästä syystä runous myös osallistuu sen todellisuuden luomiseen, joka rakentaa kansakunnan tarinaa ja tietoisuutta itsestään. Niinpä tässä tutkielmassa Pimiän *Unen maata* lähestytään nimenomaisesti aikakautensa tuotoksena, jonka kautta voidaan pyrkiä tavoittamaan tuolloin vallinnut ”oma maailmansa”.

2.2 Karjala kirjallisuustieteellisen tutkimuksen kohteena

Poliittinen ja tieteellinen kiinnostus Karjalaa ja sen hallintaa kohtaan voidaan jakaa karkeasti kolmeen pääaalttoon: karelianismin syntyyn 1880-luvulta alkaen, toisen maailmansodan aikaiseen utopiaan Suur-Suomesta ja lopulta 1990-luvulla virinneeseen keskusteluun mahdollisista aluepalautuksista (ks. Fingerroos 2012, 23–37). *Unen maa* sijoittuu historiallisessa kontekstissaan toiseen aaltoon eli aikaan, jolloin koko Karjalan kuuluminen Suomelle Vienasta Inkeriin nähtiin hetken olevan mahdollista. Tuon aikakauden karelianismille oli tyypillistä liittää Karjalakysymykseen nationalistiset haaveet Suur-Suomesta (Hosiaisuus 2016, 405). Karjalaa on varsinkin humanistisissa tieteissä tutkittu melko runsaasti, mutta tutkimusten painopistealueet ovat aina olleet vahvasti sidoksissa oman aikansa arvokäsityksiin (esim. Häyrynen 2012; Katajala 2013). Karjala tutkimuskohteena on herättänyt ristiriitaisia tunteita kiinnostuksesta torjuntaan, sillä Karjalalla oli keskeinen rooli suomalaisen kansallisvaltion rakentamisessa, mikä taas johti kansallisen representaation kriisiin viime sotien alueluovutusten jälkeen (Häyrynen 2012, 12). Suomalaisuuden myyttisenä alkukotinakin pidetty alue on ollut eritoten kieli- ja kansatieteilijöiden kansallisromanttis-karelianistisen kiinnostuksen kohteena painottuen usein Kalevalan, kansanrunouden ja -perinteen tutkimukseen.¹⁰

Puhtaasti kirjallisuustieteellistä tutkimusta Karjalasta on sen sijaan tehty vähemmän. Uraauurtavan kattavasti kaunokirjallisuuden osalta Karjalaa on tarkastellut Aulikki Jalava (1990) väitöskirjassaan *Kansallisuus kadoksissa – Neuvosto-Karjalan suomenkielisen epiikan kehitys*. Tämän käsillä olevan tutkielman asetelmaa lähellä on erityisesti Tuulikki Kurjen (2018) teos *Rajan kirjailijat: Venäjän Karjalan*

---

¹⁰ Vanhempia karelianistisia teoksia ks. esim. Ahlqvist 1887; Inha 1911. Uudempaa Karjala-tutkimusta eri tulokulmista edustavat esim. Sihvo 2003; Timonen 2004; Tarkka 2005; Fingerroos 2010. Karjalan historiaa ja kulttuuria käsittelevänä perusteoksena voidaan mainita esim. Nevalainen & Sihvo 1998.

suomenkieliset kirjailijat tilan ja identiteetin kirjoittajina, joskin oleellinen ero on rajauksessa nimenomaisesti Venäjän Karjalan kirjallisuuteen. Kirjallisuuden poliittiseen sääntelyyn Neuvosto-Karjalassa puolestaan keskittyy Mikko Ylikankaan (2004) *Rivot suoriksi! Kaunokirjallisuuden poliittinen valvonta Neuvosto-Karjalassa 1917-1940*, kun taas yleisen katsauksen rajantakaiseen suomenkieliseen kirjallisuuteen ovat tehneet Paul Kruhsen ja Antero Uitto (2008) bibliografiassaan *Suomea rajan takana*. Kuten aiempien tutkimusten otsikoista ja rajauksista voidaan havaita, kirjallisuustieteissä suurin kiinnostus vaikuttaa olleenkin ensisijaisesti Neuvostoliitolle ja myöhemmin Venäjälle alueluovutusten jälkeen päätyneen Karjalan kirjallisuudessa, ja esimerkiksi Ruohonen (2015, 35-36) muistuttaa Neuvosto-Karjalan suomenkielisen kirjallisuuden jääneen vähälle huomiolle akateemisella tutkimuskentällä. Tämänkään vertaa ei kuitenkaan ole kiinnostusta saanut osakseen Neuvosto-Venäjältä erillinen, suomalainen Karjala-aiheinen kirjallisuus, vaikka monet Karjalasta ammentaneet suomalaiskirjailijat ovat sitä teoksissaan käsitelleet. Erityisesti sota-ajan jälkeen niin kutsuttu evakkokirjallisuus on kuvannut Karjalaa menetetyin kotiseudun kautta.

Sekä suomalaisen että venäläisen kaunokirjallisuuden näkökulmasta Karjalaa on tutkinut Thekla Musäus (2019) väitöskirjassaan *Wasser, Wälder und graue Dörfer : Karelien in der finnischen und sowjetischen Literatur 1931-1957*, jossa Karjala-kuvaa lähestytään erityisesti kirjallisuuden tilallisuuskuvausten kautta. Vienan karjalaisuutta niin Suomen kuin Neuvostoliitonkin kirjallisuudessa on tarkasteltu usean tutkijan näkökulmista Eeva-Kaisa Linnan ja Marie Mäkisen toimittamassa teoksessa *Vienan virroilla Kalevalan kankailla. Vienalaisuuden kuva kirjallisuudessa* (2023). Tämän käsillä olevan tutkielman painottuminen suomalaiseen Karjala-aiheiseen lyriikkaan tuo oman lisänsä tähän Suomi-lähtöiseen Karjala-tutkimukseen ja tuo kirjallisuudentutkimukseen samalla tuoreen avauksen kotimaisen Karjala-kirjallisuuden merkityksistä.

Historiallisista syistä sota liittyy kiinteästi Karjalaan ja Karjala sotaan. Kirjallisuudentutkimuksen alueella tästä näkökulmasta Karjalaa on käsitelty esimerkiksi Pimiän kirjailijatoverin Olavi Paavolaisen tuotannon osalta (esim. Riikonen 1995). Myös *Unen maa* voidaan paitsi julkaisukontekstinsa myös sisältönsä puolesta katsoa kuuluvaksi sotarunouden piiriin. Sotarunoutta ovat viime vuosina tarkastelleet esimerkiksi Anna Hollsten (2020) artikkelissaan ” ’Kuin pätsissä mä seisoin’ Sankarikuolema ja ristiriitaiset tunteet talvi- ja jatkosotarunoudessa ” ja Elina Martikainen (2013) väitöskirjassaan *Kirjoitettu sota. Sotadiskursseja suomalaisessa kaunokirjallisuudessa (1917-1955)*. Suomalaisen sotakirjallisuuden perustutkimuksena voidaan nostaa esiin Juhani Niemen (1980) väitöskirja *Kullervoosta rauhan erakkoon. Sota ja rauha suomalaisessa kirjallisuudessa kansanrunoudesta realismiin sukupolveen*. Tässä tutkielmassa ensisijainen painopiste ei kuitenkaan ole varsinaisesti sodan kuvausten

tarkastelussa, mutta teemaa ei voi myöskään erottaa runoteoksen analyysistä kontekstuaalisessa luennassa, sillä suomalaista identiteettejä rakennetaan edelleen hyvin vahvasti viime sotiin pohjautuen (Kivimäki, Hytönen, Karonen & Malinen 2021, 441). Tämän lisäksi *Unen maan* runoista suuri osa käsittelee sotaa tai ottaa siihen selkeästi kantaa.

2.3 Ideologia kirjallisuudentutkimuksen käsitteenä

Ideologia on monimerkityksisyydessään haastava mutta samalla myös mielenkiintoinen ja monin tavoin käyttökelpoinen käsite kirjallisuudentutkimuksessa. Ideologian käsitteen määrittelyä problematisoivat kuitenkin sen muuttuvat merkitykset eri tieteenaloilla ja maailmankatsomuksissa. Keskusteluissa se voi herättää voimakkaitakin intohimoja: toisinaan ideologia käsitteenä julistetaan kuolleeksi, kielletyksi tai kaikenkattavaksi taikasanaksi. (Heikkinen 1999, 81.) Yleisesti ideologia mielletään usein aatejärjestelmäksi, johon liittyy kiinteästi poliittisuus (KS 2022, s.v. *ideologia*). Juuri poliittisessa keskustelussa ideologia on kenties eniten esillä, ja siinäkin sen kantamat konnotaatiot ovat usein vahvan negatiivissävytteisiä (ks. Freedon 2019; Rajapolvi 2022). Käsitteen syntyhistoria ylittää valistusajan jälkeiseen Ranskaan, jossa filosofi Destutt de Tracy (1754–1836) käytti termiä alun perin melko neutraalissa merkityksessä tarkoittaen sillä yksinkertaisesti tiedettä ideoista ja aatteista (Turunen 2011, 299). Tästä alkuperäisestä tarkoitteestaan ideologia on sittemmin etääntynyt, sillä siitä voi hyvällä syyllä katsoa tulleen poliittisesti hyvin latautunut ja monimerkityksinen leimakirveen tapainen käsite, jota on käytetty kilpailevien aatejärjestelmien ja maailmankatsomusten leimaamiseen ja kritisoimiseen (Heywood 2012, 5). Käsitteen edellä kuvatun kaltaisen poliittisen merkityksen katsotaan usein alkaneen Ranskan vallankumousjohtaja Napoleonista (1769–1821), joka kutsui halventavassa tarkoituksessa toteuttamiskelvottomia ideoita esittäneistä poliittisista vastustajistaan ”ideologeiksi” (*idéologues*) (Turunen mts. 300). Tämä suhtautumistapa on nähtävillä edelleen niin arkiajattelussa kuin vaikkapa poliittisessa keskustelussakin, jossa omalle viiteryhmälle epämieluisia päätöksiä nimitetään usein ideologisiksi.

Kenties vaikuttavimman leimansa ideologian käsitteelle antoivat kuitenkin saksalaiset filosofit Karl Marx (1818–1883) ja Friedrich Engels (1820–1895), jotka käyttivät yleisen käsityksen mukaan sitä *Saksalaisessa ideologiassaan* (1974) merkitsemään ”väärää tietoisuutta”, vaikkakin myöhemmät tarkastelut ovatkin kyseenalaistaneet tämän yksioikoisen tulkinnan.¹¹ Joka tapauksessa Marxin ja

---

¹¹Esimerkiksi Althusserin (1984, 115) mukaan ideologia määrittyy Marxin kirjoituksissa ”harhaksi, illuusioksi, puhtaaksi uneksi, ts. eimiksikään”.

Engelsin myötä käsite vakiintui pitkäksi aikaa osaksi marxilaista traditiota, mikä on näkynyt myös siihen pohjanneessa sosiologisessa kirjallisuudentutkimuksessa. (Turunen 2011, 300–301.) Ideologian käsitteen mahdollisen negatiivisen kaiun voidaan katsoa yhä versoavan Marxin ja Engelsin ”väärästä tietoisuudesta”, sillä näin ymmärrettynä ideologia näyttäytyy totuudenvastaisena ja taantumuksellisena ajatusjärjestelmänä, joka sumuttamalla ihmisiä ylläpitää hallitsevien voimien kapitalistista valtaa. Tämä marxilainen tulkinta lukitsee siis ideologian sellaiseksi voimaksi, joka on jollain tapaa paljastettava ja lopulta myös poistettava, jotta illusorisen todellisuuden takaa voidaan nostaa esiin jokin universaali ja oikeudenmukainen ”totuus”.

Marxin ja Engelsin vaikutuksen myötä käsite jäi elämään vasemmistolaisessa maailmankuvassa, ja siitä tulikin kohtalaisen suosittu työväline myös kyseistä aatesuuntaa edustaneiden tutkijoiden piirissä. Esimerkiksi marxilainen kirjallisuusteoreetikko ja kulttuurintutkija Raymond Williams (1988, 70) on esittänyt ideologian käsitteelle kolmea erilaista määritelmää:

- i. tietylle luokalle tai ryhmälle ominainen uskomusten järjestelmä
- ii. harhaanjohtavien uskomusten järjestelmä – väärä ajattelu tai väärä tietoisuus – joka voidaan nähdä toden tai tieteellisen tiedon vastakohtana
- iii. merkitysten ja aatteiden tuottamisen yleinen prosessi

Williamsin määritelmässä on selkeästi havaittavissa melko neutraali tapa mieltää ideologia tietyntyyppisistä yksilöistä koostuvan joukon yhteisesti jaetuksi aate- tai uskomusjärjestelmäksi (i) kuin myös marxilaisen tradition vääräksi tietoisuudeksi (ii). Williams (mts. 70–71) itse näkee kolmannen merkityksen (iii) vievän pohjan kahdelta edelliseltä, sillä merkityksen ja aatteiden tuottamisen yleisessä prosessissa ideologia on itsessään tämä prosessi tai sen lopullinen vaikutusalue.

Ranskalainen marxistifilosofi ja strukturalisti Louis Althusser puolestaan lähestyy ideologian käsitettä *ideologisten valtiokoneistojen* kautta. Althusser hahmottelee teoriaansa puhumalla kahdenalaisista koneistoista, joista ensimmäistä hän nimittää valtiolliseksi sortokoneistoksi. Tähän kuuluvat esimerkiksi erilaiset hallintokoneistot, hallitukset, armeija ja oikeuslaitos. Ideologiset valtiokoneistot taas ovat Althusserin filosofiassa erilaisia instituutioita ja laitoksia, jossa ideologiat toteutuvat. Althusserin mukaan koulu, media, uskonnollinen yhteisö, poliittinen järjestelmä, perhe tai vaikkapa kirjallisuus kulttuurin osa-alueena toimivat paitsi luokkataistelun kohteina myös sen taistelukenttänä ja osallistuvat näin tuotantosuhteiden uusintamiseen. (Althusser 1984, 100–101; 104; 139.) Marxilaisessa ajattelutraditiossa kaiken perustana ja alkulähteenä olevan luokkataistelun ja tuotantosuhteiden aspektit siirretään tässä kohtaa kuitenkin syrjään, sillä nähdäkseni Althusserin tarkoittamat ideologiset valtiokoneistot voivat toimia myös muunkinlaisen yhteiskunnallisen kamppailun näyttämönä (vrt. Hall 1992, 271; vrt.

Althusser mts. 139–140). Esimerkkinä voidaan käyttää nykymaailmasta vaikkapa kulttuurikenttää tai poliittisia puolueita, jotka rautaesiripun murtumisen jälkeen siirtyivät luokkataistelun kysymyksestä nopeasti kohti konservatismiin ja liberalismiin yhteentörmäystä tai kansallisen ja globaalin mittelöä. Sitkeimmät marxistit toki näkevät yhä näidenkin jakolinjojen taustalla talouteen palautuvan ikuisuustaistelun, mutta tässä tutkielmassa kamppailut ideologioiden kentällä nähdään monisyisempänä kokonaisuutena. Joka tapauksessa Althusserin (mts. 139) mukaan ideologiat aktualisoituvat todellisuudessa vain ideologisten valtiokoneistojen kautta, niiden rituaaleissa ja käytännöissä. Ne ovat siis paikka, jossa ideologiat tapahtuvat ja käyvät kamppailunsa. Tätä ajatusta vasten on luontevaa nähdä myös kirjallisuus yhtenä ideologisten kamppailujen kenttänä.

Niin ikään marxilaisissa liikkeissä vaikuttanut kulttuurintutkija Stuart Hall (1992, 268–269; 2021, 133) puolestaan näkee ideologian yksinkertaisesti ajattelun viitekehyksenä, eräänlaisena *representaatiojärjestelmänä*, jonka kautta ymmärrämme maailman esimerkiksi erilaisten mielikuvien kautta. Hall muistuttaa myös kielen ja ideologian suhteesta toteamalla kaikkien käyttämiemme sanojen sisältävän aina jälkiä eri historiallisten vaiheiden ideologisista kehyksistä: kieli siis mahdollistaa ideologisten puhetapojen hahmottumisen ja kehittymisen. Ideologioista tulee näin diskursiivisia järjestelmiä. (Hall 1992, 268–269.) Hallin määritelmä eroaa nähdäkseni oleellisella tavalla sanakirjamaisesta aatejärjestelmän käsitteestä, sillä diskursiivisuuden kautta toimiva representaatiojärjestelmä tarjoaa subjektin roolia korostavan, toiminallisen position suhteessa ideologioihin sen sijaan, että tyydyttäisiin mieltämään ideologia vain passiivisena heijastusilmiönä (ks. Hall mts. 271)¹². Professori Risto Turunen (2003, 40) puolestaan määrittelee väitöskirjassaan ideologian olevan:

[U]skomusten, käsitysten, rituaalien ja muiden representaatioiden muodostama järjestelmä, jonka subjektit kokevat todelliseksi ja oikeaksi järjestykseksi. Se ei kuitenkaan ole mikään muuttumaton, tunnuksille perustuva systeemi eikä näin ollen palautettavissa esimerkiksi poliittisten puolueiden ohjelmiin. Puolueohjelmat voidaan ymmärtää eräänlaisina ideologian julkilausuttuina variaatioina, mutta niiden ja ideologian välinen suhde muotoutuu siinä, että ohjelmat ”lukitsevat” ideologiat tiettyyn näkyvään muotoon.

Tiivistetysti tarkoitan tässä tutkielmassa ideologian käsitteellä Hallia mukailien diskursiivisista käytänteistä rakentuvaa representaatiojärjestelmää, joka Turusen luonnehdinnan mukaisesti tulee mieltää poliittisista puolueohjelmista irrallisena entiteettinä. Näin käsitettynä ideologia täytyy siis ymmärtää dynaamisena ja diskursiivisesti tuotettuna ilmiönä, joka tietysti heijastaa todellisuutta mutta myös ennen kaikkea tuottaa sitä erilaisten uudelleenesitysten kautta (ks. Turunen 2011, 334).

---

¹² Myös Althusser (1984, 126) näkee ideologian ensisijaisesti toiminnallisen subjektin kautta: ”ideologiaa on olemassa vain subjektin kautta ja subjekteja varten”.

Ideologia on siis käynyt pitkän matkan de Tracyn tiedon ja ajatusten tieteestä marxilaisen väärän tietoisuuden kautta neutraalimpaan käsitykseen representaatio- tai aatejärjestelmästä. Koska luvun alussa todettiin ideologian oleva käyttökelpoinen käsite nimenomaisesti kirjallisuudentutkimuksessa, on tarpeellista esittää väitteelle vielä muutamia perusteluja ja vastata näin kysymykseen, mitä tekemistä ideologialla on kirjallisuuden kanssa ja miksi on mielekäästä tarkastella sanataidetta jo kertaalleen kuolleeksi julistetun ja kriisiytyneen käsitteen kautta¹³.

Kuten todettua, ideologian käsite on ollut suosiossa erityisesti yhteiskunnallisesti suuntautuneen ja marxilaisesti painottuneen kirjallisuustieteen parissa. Venäläinen kirjallisuudentutkija Pavel Medvedev (2007 [1928], 35 & 55) toteaa kirjallisuuden olevan osa laajempaa ideologioita käsittelevää tiedettä ja kuuluvan sitä ympäröivään ideologiseen todellisuuteen sen itsenäisenä osana. Medvedevin neuvosto-marxilaisesta taustasta ja ajallisesta etäisyydestä huolimatta tämä luonnehdinta ei suuresti poikkea nykykäsityksistä kirjallisuuden asemasta osana sitä ympäröivää todellisuutta. Esimerkiksi myös Eagleton (1991, 219–220) korostaa kirjallisuuden yhteyttä sitä ympäröivään poliittiseen¹⁴ todellisuuteen toteamalla niiden olevan erottamattomasti yhtä; tämän todellisuuden kieltäminen taas on mitä suurimmissa määrin poliittis-ideologinen valinta. Kielitieteilijä Vesa Heikkinen (1999, 81) pitää ideologiaa käyttökelpoisena käsitteenä, jonka avulla voidaan analysoida kielenkäytön sosiokulttuurisia merkityksiä. Myös Turunen (2011) näkee ideologian tutkimukselliseen käyttöön soveltuvana käsitteenä, joka tosin vielä odottaa henkiin heräämistään.

Ideologia-käsitteen kriisiytyessä 1900-luvun jälkipuolella sen tilalle ilmaantuivat jo edellä mainitut representaation ja diskurssin käsitteet, jotka nähtiin epäpoliittisempina kuin marxilaisen painolastin hankkinut ideologia (Turunen 2011, 308–309). Nämä käsitteet ovat nousseetkin suorastaan trendinomaisesti monen humanistisen tutkimusalueen keskeisiksi ja käyttökelpoisiksi työkaluiksi. Tässä tutkielmassa ympyrä kuitenkin sulkeutuu ideologian käsitteen saadessa merkityksen diskursiivisena representaatiojärjestelmänä. Viime vuosina ideologian käsitettä lyriikantutkimuksessa on hyödyntänyt esimerkiksi Riikka Ylitalo (2015) väitöskirjassaan *Kanoninen kumous. Pentti Saarikosken 1960-luvun lyriikan poliittinen runousoppi*. Olen myös itse tehnyt kandidaatintutkielmani samasta aihepiiristä (ks. Saarinen 2022) käyttämällä ideologiaa perinteisen runoanalyysin ohjaavana käsitteenä. Tässä tutkielmassa puolestaan jatketaan ideologian käsitteen soveltamista

¹³ Risto Turunen (2011, 334) mukaan ideologian käsite kuoli tutkimuksellisessa mielessä silloin, kun se lukkiutui marxilaisittain merkitsemään vain väärää tietoisuutta.

¹⁴ Eagleton puhuu *Kirjallisuusteoriassaan* (1991) enemmän poliittisuudesta kuin ideologisuudesta, mutta käyttää näitä käsitteitä selkeästi hyvin samankaltaisessa merkityksessä. Siksi Eagletonin tunnettu teesi kirjallisuuden läpäisevästä poliittisuudesta taipuu nähdäkseni myös muotoiluun kirjallisuuden läpäisevästä ideologisuudesta.

lyriikantutkimuksessa. Samalla tutkielma pyrkii viemään ideologian käsitteen etämmälle marxilaisuuden väärään tietoisuuteen rajoittuvista tulkintatavoista. Oleellisena uutena tietona tutkielma tarjoaakin vaihtoehdon ideologian käsitteen neutraaleista hyödyntämismahdollisuuksista marxilaisen kirjallisuudentutkimuksen ulkopuolella.

2.4 Kansallinen identiteetti kirjallisuudentutkimuksessa

Identiteetin käsitteellä voidaan tarkoittaa yksilön tai ryhmän itsestään tekemää määrittelyä, eräänlaista minuuden rakentavaa sosiaalista prosessia. Tällaisessa prosessissa näkyvät niin aikakausien asettamat odotukset kuin yksilön tai ryhmän henkilökohtaiset tavoitteetkin. (Markkola, Niemi & Haapala 2021, 12.) Tässä tutkielmassa keskiössä oleva kansallisen identiteetin rakentuminen on vahvasti kollektiivinen identiteetti, vaikkakin sen voivat kokea myös yksilöt omalla tavallaan. Kollektiivisilla identiteeteillä on usein spatiaalisia ulottuvuuksia, ja erityisesti kansallisella identiteetillä taustallaan myös tietoisien kulttuurisen ylläpitämisen instituutioita (Markkola, Niemi & Haapala mts. 13). Tarkasteltaessa kansallista identiteettiä kirjallisuudessa astutaan väistämättä nationalismin vaikutuspiiriin.

Nationalismin käsitteellä viitataan perinteisesti kansallismielisyyteen ja kansallisuusaatteeseen (KS s. v. *nationalismi*). Karkeasti nationalismi voidaan jakaa kolmeen pääluokkaan: poliittiseen, kulttuuriseen ja etniseen nationalismiin (Heywood 2012, 172). Vaikka nationalismia voidaan pitää ihmiskunnan historiassa vielä melko tuoreena ilmiönä, se on ehtinyt vakiinnuttaa paikkansa esimerkiksi monien tieteenalojen peruskehiksenä varsinkin humanistisissa tieteissä. Esimerkiksi kansakuntien historian ja kulttuurin tutkimus nojasi vielä pitkälle 1900-luvun alkupuolelle asti 1700- ja 1800-lukujen romantiikan kansallisuusfilosofiaan. Varsinkin saksalaisten filosofien kehittämä kansallisuusfilosofia näki kansakuntien rakentuvan ennen kaikkea luonnollisuuden kautta, jolloin kansallisuus nähtiin samaan tapaan biologisesti määrätynä kuin ihmisen fyysiset ominaisuudetkin. Romantiikan kansallisuusfilosofian taustalla oli myös ajatus jokaisen kansakunnan muista poikkeavasta ominaislaadusta, joka ilmeni esimerkiksi kielessä, kirjallisuudessa ja perinteissä. (Sevänen 1999, 16.) Pimiän *Unen maan* voidaan nähdä asemoituvan aikalaistilanteissaan tähän kansallisromanttiseen ja kansojen homogeenisyyttä korostavaan kehikseen (ks. Markkola, Niemi & Haapala 2021, 16), kuten esimerkiksi runo ”Kalpalaulu” havainnollistaa:

(--)
Kaunis Suomi, armas Suomi,
yks’ on meissä tahto, tunto:

yhtä ollaan, yhdeks tullaan –
 se on meidän voima, kunto.
 (–)
 (Pimiä 1942, 32.)

Maailmansotien välinen ajanjakso, johon myös *Unen maa* aikakontekstissaan kuuluu, muodostaa Suomen historiassa poikkeuksellisen kauden, jolloin pyrittiin avoimesti rakentamaan kansakunnan tarinaa etnisen suomalaisuusnationalismin varaan (Sevänen 1999, 38). Sittemmin käsitykset kansakunnan luonteesta ja ominaisuuksista ovat kokeneet suuria mullistuksia, ja varsinkin kylmän sodan jälkeisessä globalisoituneessa maailmassa on jouduttu pohtimaan kansallisten rajojen luonnetta (ks. esim. Beck 1999). Esimerkiksi kirjallisuudentutkimuksessa on viime vuosina ollut havaittavissa kasvavaa kiinnostusta irtaantua sitä aiemmin leimanneista kansallisuuskategorioista, mikä on näkynyt esimerkiksi post- ja transnationalististen lähestymistapojen kasvavana suosiona. Tämä kehitys taas on johtanut enenevässä määrin kansallisen kategorian kyseenalaistamiseen tai vähintään sen kriittiseen tiedostamiseen. (Nissilä 2016, 72–73.)

Paradoksaalisesti kansallisista kategorioista irrottautuminen on kuitenkin haastavaa ja jopa mahdotonta myös niissä tutkimuksissa, jotka tietoisesti pyrkivät sitä kritisoimaan. Sevänen (1999, 21) toteaaikin kaiken kansallisen kategorian käyttävän tutkimuksen luettavaksi nationalismia ylläpitävän tutkimuksen piiriin. Tällaisessa tapauksessa puhutaan usein *metodologisesta nationalismista*, jolla tarkoitetaan tapaa rajata tutkimus jonkin yksittäisen kansakunnan tai kansallisen kulttuuriin piiriin (Sevänen mp.). Usein tällainen rajaus saatetaan tehdä tiedostamattomasti, jolloin kansallinen rajaus näyttäytyy itsestään selvänä tapana lähestyä tutkimuskohdetta (Grönstrand ym. 2016, 9–10). Metodologiseen nationalismiin on liitetty myös negatiivisia mielikuvia (ks. esim. Chernilo 2011), mutta tässä tutkielmassa ei pyritä tekemään mitään periaatteellista pesäeroa kansalliseen kategoriaan; tutkittaessa kansallista identiteettiä ja runouden välittämiä merkityksiä historiallisesti kontekstualisoiden se olisi oikeastaan mahdotontakin ja saattaisi koko tutkielman asetelman kyseenalaiseksi. Kansalliset kategoriat ja metodologinen nationalismi voidaan nähdä tutkimuksessa tietoisesti käytettyinä myös hyödyllisinä ja välttämättöminäkin rajauksina. Tällöin kansallisen kategorian kuitenkin siirtyy tiedostamattomasta lähtökohdasta itsessään kohti tutkimuksen kohdetta. (Grönstrand ym. 2016, 17–18; 30–31.) Suomalais-karjalaisista rajauksistaan ja kansallisen identiteetin tarkastelussaan tämänkin tutkielma voidaan tässä mielessä lukea siis osaksi nationalismia ylläpitävää tutkimusta.

Tämän linjauksen ei kuitenkaan tarvitse tarkoittaa sitä, että nationalismiin suhtauduttaisiin vailla problematisointia. Kiistatonta on, että kansallisuusaatteet ovat monien muiden ismien tavoin toimineet läpi historian myös aggressiivisten ja tuhoisien päämäärien ponnahduslautana. Näistä syistä nationalismi eri

ilmenemismuotoineen on saanut osakseen niin ansaittua kuin ansaitsematontakin kritiikkiä (ks. esim. Hobsbawm 1994). Nykytutkimuksen kenties lainatuimman ja kuuluisimman määritelmän nationalismiin liittyvän kansakunnan ja kansallisen identiteetin luonteesta on esittänyt yhdysvaltalainen yhteiskuntatieteilijä Benedict Anderson (2007, 39), jonka mukaan kansakunta tulisi määritellä *kuvitelluksi poliittiseksi yhteisöksi*. Väittäjä perustuu siihen, että pienenkään kansakunnan jäsenet eivät todellisuudessa tunne toisiaan mutta jakavat silti keskenään yhteneväisyyden tunteen. Yksi kuviteltujen yhteisöjen äärimmäinen seuraus on läpi nationalismin historian ollut miljoonien ihmisten uhrikuolema sodassa oman kansakunnan puolesta: tällaisista ongelmistaan huolimatta kansakunnan koossapitävä voima on silti syvä ja kaiken läpäisevä toveruus. (Anderson mts. 39; 41.) Vaikka kansakunnat mielletäisiin tämän tunnetun määritelmän mukaisesti kuvitelluksi, ei se kuitenkaan tee kyseisestä konstruktiosta merkityksetöntä tai ohimenevää ilmiötä. Kansallisen identiteetin avulla ihmiset voivat esimerkiksi kokea yhteenkuuluvuutta ja jäsentää elämäänsä ymmärrettäväksi kokonaisuudeksi. (Jokinen & Saaristo 2006, 26.) Tässäkin tutkielmassa lähdetään siitä, että kansallinen identiteetti on nykykatsannon mukaisesti enemmän tai vähemmän konstruoitu järjestelmä, mutta toisaalta kansakunnan ja kansallisen identiteetin tarvetta useille ihmisyksilöille ei kuitenkaan sivuuteta tai pyritä kieltämään. Osittain lähtökohtana on myös romantiikasta periytyvä ajatus kansallisuuksista omina ainutlaatuisina (konstruoituina) kokonaisuuksinaan.

Kansalliset identiteetit osana laajempaa identiteettikeskustelua ovat kasvavissa määrin kiinnostaneet viime vuosikymmeninä tutkijoita myös kirjallisuuden- ja kulttuurintutkimuksen parissa, ja tutkimuksen kentällä voidaankin nähdä tapahtuneen paradigman muutos suhteessa identiteettikäsitteisiin. Kansallisromanttisen ajattelun perintönä vaikuttanut, pitkälti biologiaan ja heräämis-metaforaan nojannut identiteettikäsite on saanut haastajan erityisesti hybridi-identiteetin käsitteen muodossa, kun identiteettien muuttumattomuuteen osana muita kulttuurisia rakennelmia on ryhdytty suhtautumaan aiempaa kriittisemmin¹⁵. Jälkikoloniaalisen kirjallisuudentutkijan ja teoreetikon Homi K. Bhabhan (1994) kehittämä *hybridisyyden* (hybridity) käsite voidaan kirjallisuudentutkija David Huddartin (2007, 67–68) mukaan määrittellä Bhabhan ajattelussa kaikkien identiteettimuotojen lähtökohtaiseksi sekoittumiseksi. Esimerkiksi kulttuurinen identiteetti ei voi olla selvärajainen ja muista erillinen ilmiö, vaan aina yhteydessä toisiin vastaaviin muodostaen näin jatkuvasti muuttuvan kulttuurisen hybridin. Hybridisyyden käsite on Bhabhan jälkikoloniaalisessa tutkimuksessa nähty välineenä, jolla voidaan kyseenalaista kulttuurien välisten erojen yksinkertaistamista (Kuortti 2007, 19). Bhabhan hengessä myös esimerkiksi Hallin (2002, 23) mukaan

---

¹⁵ Ks. esim. Huddart 2007; Kuortti & Nyman 2007.

postmodernilla aikakaudella subjektin vallitseva identiteetti on historiallisesti, ei biologisesti, määräytynyt – toisin kuin aikaisemmin on mielletty. Hall (mts. 47) näkeekin kansalliset kulttuurit symboleista ja representaatioista koostuvina diskursseina, jotka puolestaan muovaavat identiteettitunnetta rakentamalla merkityksiä kansakunnalle. Hall (mts. 47–50) katsoo kansallisen kulttuurin tuloksena syntyvän kansallisen identiteetin koostuvan viidestä pääelementistä:

- i. Kansakunnan kertomus
- ii. Alkuperä, jatkuvuus, traditio, ajattomuus
- iii. Tradition keksiminen
- iv. Perustamismyytti
- v. Puhdas, alkuperäinen kansa

Kuten Andersonin (2007) kuuluisassa määrittelyssä, Hallin ajattelussa kansakunnasta tulee jälleen konstruktio, jonka olemassaolo on seurausta vallitsevista olosuhteista ja niiden laadusta. Konstruktivistisesti nationalismia lähestyvät näkökannat mieltävät kansallisen identiteetin juuri *ideologisena* konstruktiona (Heywood 2012, 177). Tämän ideologian suuntaviivoista jotain kertonee se, että kansallisen identiteetin representaatiot ovat tyypillisesti osallistuneet kansakunnan yhtenäisyyden korostamiseen (Nyman 2011, 231) sen sijaan, että ne olisivat sitä kyseenalaistaneet. Tämä taas liittyy kansallisen identiteetin representaatiot osaksi valtaa ja hegemoniaa, sillä niillä on pystytty määrittelemään, mitä on olla jonkin tietyn kansakunnan jäsen (esim. Hall 2002).

Ajatusta kansakunnista ja tätä kautta myös kansallisen identiteetin rakentamisen epäluonnollisesti tuotetusta luonteesta ei tule kuitenkaan pitää lopullisena totuutena, sillä tosiasiaa myös ne ovat melko tuoreita ajattelutapoja. Tällä viitataan juuri esimerkiksi Andersonin (2007) ja Hallin (1992; 2002) edustamaan konstruktivistiseen näkökulmaan, jossa kansakunta on kaikkea muuta kuin luonnollinen ilmiö. Tälle ajattelumallille voidaan esittää myös kritiikkiä, sillä ajatus jonkin kansakunnan todellisen olemassaolon kiistämisestä voi olla jo lähtökohtaisesti vaarallinen: esimerkiksi Venäjän virallinen propagandakoneisto on oikeuttanut hyökkäyssotaansa Ukrainaa vastaan rakentamalla narratiivin Ukrainasta kuviteltuna valtiona, jota asuttavat ukrainalaiset nähdään alentavasti vain venäläisten slaavilaisina ”pikkuveljinä” (ks. Grigor 2020, 46–47). Kansallisen identiteetin käsitteen kohdalla tutkimuksessa voidaankin havaita ristiriitaista suhtautumista: toisaalta se on voitu nähdä kritisoitavana ja ei-toivottuna eksklusiivisena ilmiönä, kun taas esimerkiksi kolonisoiduissa väestöryhmissä kansallinen identiteetti traditioineen on mielletty tavoiteltavaksi voimavaraksi (Nyman 2011, 233). Samalla on muistettava, että usein siteerattu Anderson ei sinänsä nähnyt kaikkea nationalismia epätodellisena mutta toisaalta tulkitsee sen kylläkin vallan ylläpitämisen välineeksi, jonka avulla hallitseva luokka käy sotiaan ja legitimoii asemansa (Pakkasvirta 2019, 52). Vaikka

nationalismia on tavattu pitää melko tuoreena keksintönä ihmiskunnan historiallisessa kehityksessä, on myös konstruktion nojaava teoria oppihistoriallisesti tarkasteltuna selkeästi uusi ilmiö. Koska tieteessä vallitsevat paradigmat muuttuvat aina kulloistenkin yhteiskunnallis-poliittisten olosuhteiden mukaan, on hyvä muistaa, ettei niistä mikään tarjoa välttämättä lopullista totuutta; ajatus konstruoidusta kansallisesta identiteetistä voi tulevaisuudessa tulla haastetuksi samalla tavoin kuin nykykeskustelussa on tehty romantiikan aikaisille kansallisuuskäsityksille.

Ajattelutavan muutos suhtautumisessa kansallisen identiteetin rakentumiseen ei tietenkään tarkoita sitä, että kansallisen identiteetin merkitys ihmisille itselleen olisi kadonnut. Ranskalainen antropologi Claude Lévi-Strauss on (2004, 77-80) esittänyt, että kaikille maailman eri kansojen kulttuureille on täysin luontainen ominaisuus tehdä erontekoa oman ja vieraan kulttuurin välille; se on samalla oman identiteetin rakentamista suhteessa muihin. Kansallinen identiteetti voidaan mieltää tällaiseksi samanlaiseksi eronteoksi (esim. Harle & Moision 2000, 56-57), mutta tämä eronteko ei välttämättä itsessään tee ilmiöstä vielä potentiaalisesti haitallista. Yhä nykyäänkin suomalaisista jopa 87 prosenttia kokee, että tärkein oman identiteetin osatekijä on kansallistunne – siis käsitys omasta suomalaisuudesta (ks. EVA 2022). Kansallisen identiteetin voidaan siis ajatella olevan yhä ajankohtainen ja relevantti käsite myös nykyisessä, globalisaatiokehityksen läpäisemässä maailmassa. Esimerkiksi monilta osin unholaan painunut nationalistinen sota-ajan runous voi avata mielenkiintoisen väylän päästä käsiksi suomalaisen kansallisen identiteetin muovautumisen kannalta keskeiseen ajanjaksoon, jonka vaikutukset ovat yhä läsnä modernin aikakauden ihmisessä (Hollsten 2020, 81).

3 TUTKIMUSAINEISTON KONTEKSTUALISOINTI

3.1 Ilmari Pimiä - unohdettu tulenkantaja ja kareliaani

Karjalankannaksen Kivennavalla (nyk. Pervomaiskoje) syntynyttä Ilmari Pimiää (1897–1989) voidaan pitää yhtenä Tulenkantajien ydinryhmään kuuluneista runoilijoista (esim. Mauriala 2005, 363; Haavikko 1976, 13–15), mutta tästä huolimatta hänen kirjalliset teoksensa ja elämä ovat jääneet suurelle yleisölle varsin tuntemattomiksi. Usein hänet nostetaankin esiin niin ikään Kivennavalla asuneen kirjailija Olavi Paavolaisen yhteydessä, sillä Pimiän ja Paavolaisen välillä vallitsi läheinen ystävyysuhde, mikä näkyi myös yhteisissä kirjallisissa hankkeissa, Kivennavan taiteilijaseuran perustamisessa ja nuorille runoilijoille järjestetyissä eksoottisissa juhlissa (Pynttari 2016).

Ilmari Pimiän laajempaan aikalaisjulkisuuteen nosti osallistuminen Tulenkantajien yhteisiin runokokoelmiin ja antologioihin yhdessä muiden nuorten runoilijoiden kanssa (Pynttari 2016). Ensimmäistä omaa runokokoelmaa, *Näkinenkää* (1926), on tavattu pitää Pimiän lyrillisesti onnistuneimpana teoksena (esim. Kupiainen 1965), ja se sisältää myös hänen kenties tunnetuimman runonsa ”Kuin linnut tumman veen”, jota muun muassa kirjallisuudentutkija Unto Kupiainen (mts. 440) on kuvaillut ”konstruktioltaan ja kuviltaan tyylipuhtaaksi”, minkä myötä luonnonlaulaja on kasvanut taiteilijaksi:

Ylitse kuulaan, kimmeltävän veen
 käy lokkein lento yössä hiljalleen.
 Ja kaislat huojuu onnen unelmoissa.
 Kuin laulu kuoleva
 soi siipein kahina!
 Ja laine vierii rannan ruohikoissa.

Ne lentää, laumat lumivalkeat,
 ja suurten merten taakse katoovat.
 Ma rinnaissani tunnen riemun salaa:
 kuin linnut tumman veen
 elämä murheineen
 noin katoa – eikä enää koskaan palaa!
 (Pimiä 1986, 122.)

Pimiän myöhempi tuotanto ei saavuttanut suurta suosiota, ja runokokoelmat *Taivaan polku* (1929) ja *Viimeinen porras* (1936) jäivät *Näkinkengän* jälkeen vaille laajempaa menestystä. Biografistisesti sävyttyneissä aikalaisesittelyissä Pimiää on luonnehdittu herkäksi luonto- ja tunnelmalyriikoksi, jonka kaino luonteenlaatu estää kirjoittamisen suurista ja rohkeista aiheista. Vuonna 1926 ilmestynyttä *Näkinkenkä-*runokokoelmaa on pidetty yleisesti ottaen hänen lyyrillisesti onnistuneimpana pääteoksenaan, mutta tässä tutkielmassa tarkasteltava *Unen maa* -kokoelma on nähty taiteellisesti vajavaisempana ”Karjala-tendenssin” sävyttämänä sotalyriikkana. (Ks. Kupiainen 1965, 439–441.) Sotarunous ei useinkaan ole jäänyt elämään julkaisuajankohtansa jälkeen (Lassila 1998, 9), mikä voi osaltaan selittää *Unen maan* nopean painumisen historian hämärään. Suurin osa Suomessa julkaistusta talvi- ja jatkosotarunoudesta on vahvasti aikakauden virallisen kansallisnationalistisen hegemonian mukaista.

Toisessa maailmansodassa runoudella voidaan nähdä olleen merkittävä rooli maanpuolustushengen ja nationalistisen hengen vahvistamisessa. (Hollsten 2020, 68.) Yleisesti sota-aiheinen kirjallisuus onkin monien vivahteidensa ohella usein saattanut sisältää propagandistisia piirteitä ja tarjonnut myös runsaasti ylevyyttä tai traagisuutta (Hosiaislouma 2016, 863), minkä voidaan otaksua vähentäneen halua tarttua niihin rauhan aikana, jolloin esimerkiksi oman kansallishengen ylevälle kohottamiselle ei ole nähty enää samanlaista tarvetta. Sodan jälkeisten yhteiskunnallisten muutosten myötä isänmaallinen runous, joka vielä sotavuosina oli lähes itsestään selvää valtavirtaa, vanheni nopeasti – radikaalimpi ja pitkäaikaisempi muutos asenteissa tapahtui tosin vasta 1960-luvulla. (Hollsten 2020, 79–80.) Isänmaallisen kansalliskonservatiivisen runoilijapolven tilalle nousivat ne, jotka olivat edustaneet sota-ajan neuvostomyönteistä ”rauhanoppositiota” – monet myös Suomen taistelutoimia avoimesti vastustaen.

Ajan hengen tapaan myös Ilmari Pimiä osallistui monien muiden kirjailijatovereidensa tavoin Suomen sotaponnistuksiin kirjallisuutensa kautta: *Unen maan* ohella yhdessä Olavi Paavolaisen kanssa julkaistu *Rakas entinen Karjala* (1942) tarjosi kotiseutunsa menettäneille – ja ne hetkeksi takaisin saaneille – karjalaisille oman kotiseudun arvoa kohottavaa kansalliskuvastoa. Myöhemmät sukupolvet tulivatkin tuntemaan Pimiän nimenomaisesti ”Karjala-runoilijana”. Pimiän muistelmien takakansitekstissä tämän Karjala-suhdetta kuvataan seuraavasti:

Tuskin on montakaan vanhemman polven karjalaista, joka ei olisi kuullut esitettävän tai lukenut itse Ilmari Pimiän runoja. Pimiästähän tuli sotien jälkeen milteipä karjalaisten kansallisorunoiija, kotiseutunsa menettäneen evakkokansan ajatusten ja tunteiden tulkki (--)
(Pimiä 1986, takakansi.)

Kiinnostavaa Pimiän lyriikan tarkastelusta tekee erityisesti sen asemoituminen suhteessa kansalliseen identiteettiin samalla, kun monet Tulenkantajiin kuuluneet kirjailijat pääsääntöisesti profiloituivat kansainvälisyyden, eksotiikan ja modernismin puolestapuhujina: vapaamielisyys ja kulttuurin avartaminen samoin kuin vasemmistolaisesti sävyttyneet kannanotot liitetään monien tulenkantajien vaiheisiin (Mauriala 2005, 322). On tosin muistettava, että myös Pimiän kirjailijatoveri Olavi Paavolainen ja Tulenkantajien liepeillä vaikuttanut Martti Haaviokin julkaisivat sotavuosina tekstejä, jotka sisälsivät nationalismiin, heimoaatteeseen ja Karjalaan liittyviä aiheita¹⁶. Tulenkantajien kirjailija ryhmä oli todellisuudessa epäyhtenäinen ja jakaantunut karkeasti kansainvälisyyttä korostaneeseen paneurooppalaiseen ja nationalistisempaan aitosuomalaiseen siipeen (Ärölä 2008, 84). Pimiääkään ei voida lähteä nimittämään vain yhdeksi koneromantiikasta ja orientalismista hurmioituneista tulenkantajista, vaan hänen kirjailijakuvansa poikkeaa tästä mielikuvasta, kenties eniten juuri *Unen maan* tapauksessa. Nähdäkseni oleellista teoksen tarkastelussa onkin huomioida sen ajallinen konteksti ja yhteiskunnallinen tilanne: ensimmäisen tasavallan viimeiset vuodet, jatkosota ja uuskarelianistisen heimoaateen kliimaksi, joiden voi olettaa vaikuttaneen kokoelman runojen välittämiin merkityksiin.

3.2 *Unen maa - Runoja Karjalalle*

Unen maa on Pimiän neljäs ja samalla viimeinen runokokoelma, joka ilmestyi jatkosodan asemasotavaiheen aikana 1942. Teoksesta on otettu vain yksi painos, joten satunnaisen kirjallisuusharrastajan todennäköisyys törmätä kokoelmaan on nykyisin melko pieni. Oletettavasti kokoelman tunnettavuutta ei myöskään ole lisännyt Suomen ja Neuvostoliiton välirauhasopimuksen jälkeinen sensuuri, joka ulottui myös kirjallisuuden pariin. Vaikka *Unen maa* ei ole ollut varsinaisten kiellettyjen kirjojen listalla, vaikuttaa se silti kärsineen sodanjälkeisistä arvomuutoksista, sillä ainakin yksi kokoelman runoista poistettiin koulukirjoista (Turunen 2003, 122). Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta kokoelman runoja ei ole myöskään nostettu esiin

---

¹⁶ Ks. esim. Paavolaisen ja Haavion sensuurin kohteeksi joutunut ja tutkija Helena Pilkkeen myöhemmin kokoama teos *Taistelu Aunuksesta* (2011).

myöhemmin ilmestyneissä Pimiän *Valituissa runoissa* (1948) tai kirjailijan omista muistelmissa *Jäivät seudut rakkahimmat: elämää, runoja muisteluita* (1986).

Ennen näitä sodan jälkeisiä puhdistuksia Pimiän runokokoelma oli kuitenkin vapaasti markkinoilla, mutta suuri suosio jäi silti saavuttamatta. Aikalaisvastaanotossa *Unen maasta* kirjoitettiin kirjastoille tarkoitettussa arvosteluluettelossa seuraavasti:

Ilmari Pimiä on runoillut kotiseudulleen Karjalalle silloin, kun se oli menetetty, ja sitten taas, kun se oli saatu takaisin. Läpi kokoelman tuntuu kaihomiellinen, aito kotiseudun rakkaus. Se tekee monet runot herkiksi ja vaikuttaviksikin. Parhaita ovat Kyynelten virroilla, Vieras joulu, Karjala kallis, Lähtö, Laguksen poikain marssi. Ne ovat kauniita runoja. Mutta muuten on kokoelmassa paljon heikkoa: paljon yleisiä fraaseja ja epäonnistuneita sanontoja. (ALSK 1942, 39.)

Kokoelmaa ei siis nähty suurena menestyksenä, mutta toisaalta sitä ei myöskään täysin teillattu, vaan sen nähtiin omaavan myös ansioita erityisesti erikseen mainittujen runojen osalta. Kokoelman suosiosta jotain kertovat kuitenkin yhteen jäänyt painosmäärä ja myöhempi puuttuminen kirjailijan kokoomateoksista. Osaltaan nämä yksityiskohdat lisäävät kysymyksiä kokoelman ympärille, kuten miksi nimenomaisesti ”Karjala-runoilijaksi” profiloituneen kirjailijan ainoa varsinainen Karjala-aiheinen runokokoelma on jäänyt näin vähälle huomiolle.

Unen maa koostuu kuudesta osastosta, jotka muodostavat eri tunnetiloissa liikkuvan mutta silti melko yhteneväisen kokonaisuuden. Teos on metriikaltaan ja tyylyltään melko konservatiivinen: siinä hyödynnetään tiukasti mitallista runoutta ja liikutaan monin paikoin ylevän romantiikan kuvastoissa – suomalaista vertailukohtaa stilistiikan saralla on löydettävissä ehkä V. A. Koskenniemen tuotannosta. Kokoelman alaotsikon – *Runoja Karjalalle* – ohella myös nimiösivun jälkeinen omistuskirjoitus ”Omistettu kadotetulle ja jälleenlöydetylle Karjalalle ja sen kovaakokeneelle, uljaalle heimolle” ohjaa lukemaan kokoelmaa nimenomaisesti Karjala-kuvan kautta. Ilman näitä peritekstejäkin yhteys on tosin selvä, sillä kaikissa kokoelman osastoissa yhteisenä teemana voidaan pitää Karjalaa joko suoraan tai kielikuvallisesti ilmaistuna. Tämän lisäksi myös sen kirjoistuskontekstissa vallinnut sota on vahvasti kokoelmassa läsnä.

Vain yhdestä runosta koostuva ensimmäinen osasto, ”Pisaran tie”, on selkeästi poikkeus kokoelmassa, sillä siinä ei suoranaisesti viitata Karjalaan tai sotaan. Muiden osastojen kohdalla Karjala on suuremmin läsnä, myös runojen nimitasolla, mikä näkyy esimerkiksi sellaisissa runoissa kuin ”Laatokka”, ”Laulu Karjalalle”, ”Syväri” ja ”Karjalan aamu”. *Unen maan* voidaan tulkita muodostavan vahvasti sotavuosiin sijoittuvan, kronologisesti etenevän kokonaisuuden, jonka osastojen erilaisissa tunnelmissa voidaan havaita historiallis-yhteiskunnallisen kontekstin vaikutus: ”Pisaran tie” kuvastaa optimistista toivoa Karjalan liittämistä kokonaisuutena Suomen yhteyteen, toinen osasto ”Vartiopaikalla” taas heijastaa

talvisodan aikaisia tunteja. Kolmas ja neljäs osasto, "Tuskien taival" sekä "Unen maa", tarjoavat huomattavan synkkää ja surullista, paikoin jo makaaberista kuvastoa, minkä voi nähdä viittaavan välirauhan aikaiseen kollektiiviseen suruun raskaiden alueluovutusten jälkeen. Kokoelmatasolla tapahtuu selkeä asennonvaihto siirryttäessä viidenteen osastoon, joka uhkuu jatkosodan alun aikaista optimismia ja tulevaisuususkoa, mihin symbolinen nimi "Karjalan aamu" myös viittaa. Kokoelman päättävänä osastona ja myös runona toimii runebergiläishenkinen ja ylevä "Runoseppele".

Teoksen on kuvittanut suomalainen taidemaalari ja -graafikko Aarne Nopsanen (1907–1990). Mustavalkoiset ja realistisen tyyliin tyyliteltyt mutta samalla voimakkaan symboliset kuvitukset ohjaavat runojen tulkintaa aina osaston vaihtuessa: esimerkiksi kokoelman viides osasto, uhmakkaan optimistinen ja toivontäyteinen "Karjalan aamu", on kuvattu aurinkona, jonka edellä kulkeva miekka työntää pimeyden pois – kohti itää. Tässä tutkielmassa ei kuitenkaan tehdä varsinaista kuva-analyysia, joten Nopsasen kuvitukset jäävät varsinaisen analyysiosion ulkopuolelle. Tästä huolimatta on hyvä tiedostaa, että ne osaltaan ohjaavat tekemään tietynlaisia tulkintoja kokoelman runoista.

4 UNEN MAAN IDEOLOGIA JA KANSALLINEN IDENTITEETTI

Seuraavaksi tarkoituksena on analysoida aiemmin esitellyissä teoreettis-käsitteellisissä viitekehyksissä Ilmari Pimiän *Unen maa* -runokokoelman sisältämiä merkityksiä ideologian, kansallisen identiteetin ja Karjala-kuvan osalta. Käytännössä analyysi toteutetaan lukemalla runoja historiallis-yhteiskunnallisesti kontekstualisoivan lähiluvun avulla. Tarkemman käsittelyn kohteeksi on kokoelmasta valittu sellaiset runot, joiden kautta voidaan kattavimmin hahmottaa kokoelman kokonaiskuva tutkimuskysymysten läpi tarkasteluna. Analyysin tukena käytetään myös muita aikanaan vaikutusvaltaisia tekstejä, joihin *Unen maan* voidaan nähdä intertekstuaalisesti tukeutuvan vähintään runojen sisältämien merkitysten tasolla. Ensimmäisessä alaluvussa analysoidaan kokoelman runoja niiden sisältämien ideologisten merkitysten kautta, minkä jälkeen toisessa alaluvussa otetaan tarkasteluun kansallisen identiteetin rakentuminen kokoelmassa. On syytä huomioida, että nämä edellä mainitut käsitteiden merkityssisällöt kulkevat osittain käsi kädessä, jolloin analyysin sisältö saattaa myös limittyä. Molempien analyysiosien mukana taustalla kulkee Karjala-kuvan merkitysten tarkastelu, jota pyritään yhdistämään aina analyysin välineenä käytettyyn pääkäsitteeseen.

4.1 Karjala-kuvan ideologiaa: kansallismielistä heimopuhetta ja Suur-Suomi-haaveita

Kuten aiemmin todettua, tässä tutkielmassa ideologia mielletään diskursiiviseksi representaatiojärjestelmäksi, jota ei kuitenkaan tule suoraan yhdistää tarkasti rajattuihin poliittisiin puolueohjelmiin. Niinpä pyrin analyysissäni liikkumaan suurten aatelinjojen parissa ja tarkastelemaan, minkälainen käsitys todellisuudesta

kokoelman runoissa luodaan osana julkaisuajankohtansa kontekstia. *Unen maan* kontekstissa oleellisin lähtökohta on sota-aika ja kyseisen aikakauden nationalistinen hegemonia. Kokoelman ilmestyessä vuonna 1942 Suomi oli jälleen sodassa Neuvostoliiton kanssa, mutta toisin kuin talvisodassa, olisi asetelma tällä kertaa hieman toisenlainen. Nykyisin vallitsevan paradigman mukaan Suomi varsinkin jatkosodan alkuvaiheessa vaikutti aktiivisesti sodan syttymiseen ja laajentumiseen, tosin vaikuttimena tähän olivat hiljattain koetut talvisodan vääryydet (Karjalainen 2009, 284).

Yksi jatkosodan alkuasetelmaan ja sodan henkiseen oikeutukseen vaikuttanut teksti on kiistatta kuuluisa marsalkka C. G. E. Mannerheimin 11.7.1941 antama päiväkäsky, jossa ylipäällikkö viitaten vuoden 1918 heimosotiin hahmottelee uuden sodan päämääriä:

Vapaussodassa vuonna 1918 lausuin Suomen ja Vian karjalaisille, etten tulisi panemaan miekkaani tuppeen ennen kuin Suomi ja Itä-Karjala olisivat vapaat. Vannoin tämän suomalaisen talonpoikaisarmeijan nimissä luottaen sen urhoollisiin miehiin ja Suomen uhrautuvaisiin naisiin.

Kaksikymmentäkolme vuotta ovat Viena ja Aunus odottaneet tämän lupauksen täyttymistä; puolitoista vuotta on Suomen Karjala kunniakkaan talvisodan jälkeen autiona odottanut aamun sarastusta.

Vapaussodan taistelijat, talvisodan mainehikkaat miehet, urhoolliset sotilaani! Uusi päivä on koittanut. Karjala nousee, riveissänne marssivat sen omat pataljoonat. Karjalan vapaus ja suuri Suomi väikkyy edessämme maailmanhistoriallisten tapahtumien valtavassa vyöryssä. Suokoon kansojen kohtaloja ohjaava Kaitselmus Suomen armeijan täyttää Karjalan heimolle antamani lupauksen.

Sotilaat! Se kamara, jolle astutte, on heimomme veren ja kärsimysten kyllästävä, pyhää maata. Teidän voittonne tulevat vapauttamaan Karjalan, teidän tekonne luovat Suomelle suuren, onnellisen tulevaisuuden.

(Mannerheim 1942, 86.)

Kuten Mannerheimin päiväkäskystä voidaan havaita, siinä tehdään alueelliset erottelut Vian, Aunuksen (Itä-Karjala) ja Suomen Karjalan osalta. Karjalaa ei nähdä yhtenäisenä, vaan eri heimoalueista koostuvana kokonaisuutena. Kuitenkin juuri heimositeet ovat se ideologinen liima, joka liittää alueen ihmiset yhteen. Karjalan vapauttaminen johtaa lopulta rajojen laajentumiseen, jonka tuloksena on syntyvä ”suuri Suomi”. *Unen maan* julkaisuajankohtana ajatus Suur-Suomesta ei ollut mitenkään poikkeuksellinen tai edes uusi. Erityisesti erilaiset heimojärjestöt ja poliittiset toimijat, kuten Akateeminen Karjala-Seura, Inkerin Liitto ja Isänmaallinen kansanliike, pitivät yllä tavoitetta Suomen rajojen luonnollisesta laajenemistarpeesta. Suur-Suomen käsitteellä tarkoitettuun alueeseen on varsinaisen Suomen ohella luettu kuuluvaksi ainakin Itä-Karjala, Inkeri ja Kuolan niemimaa. (Manninen 1980, 47.)

Unen maassa ei suoranaisesti viitata päiväkäskyyn, eikä sitä tule tulkita runojen subtekstinä, mutta sen voidaan silti vaikutusvaltaisena tekstinä nähdä vaikuttavan ideologisena kehiksenä useiden kokoelman runojen taustalla. Paikoitellen voidaan

puhua jopa intertekstuaalisten viittausten kaltaisista yhtäläisyyksistä, joissa uusinnetaan samankaltaisia diskursseja kuin Mannerheimin päiväkäskyssä. Esimerkiksi päiväkäskyn metaforinen kuvailu veren ja kärsimyksen kyllästämästä pyhästä Karjalan maasta toistuu runossa ”Rajapaalulla”:

Tässä, Idän porttein luona,
kuka lienet, matkamies.
risti kätes, paina pääsi –
pyhään paikkaan päätty ties!

Tässä, näillä tantereilla,
virtas veri voitokas
kamppailless synnyinmaamme,
seutu tää on maineikas.

Tää on kohta kova, karu,
eikä murru muurit nää.
Tääl’ on Länsi, tuolla Itä –
raja pysyy, raja jää!
(Pimiä 1942, 103–104.)

Kontekstuaalisessa luennassa runon toisen säkeistön voidaan nähdä viittaavan talvisodan raskaisiin taisteluihin vuoden 1920 Tarton rauhan rajalinjalla, jossa ”virtas veri voitokas / kamppaillessa synnyinmaamme”. Tuo sama linja rajapaaluineen toimi jälleen jatkosodassa taistelunäyttämönä, mutta tällä kertaa suomalaiset joukot olivat sotamenestyksen turvin ylittämässä vanhaa rajaa Neuvostoliiton puolelle, mikä aiheutti myös kipuilua jopa sodanjohdossakin (Karjalainen 2009, 143–145). Myös kristillinen usko on runossa vahvasti läsnä: ”risti kätes, paina pääsi - / pyhään paikkaan päätty ties.” Uskonnollisen retoriikan voidaankin nähdä determinoivan jatkosodan aikaista diskurssia kristillisestä ”pyhästä sodasta” idän ateistista bolsevismia vastaan (ks. Tilli 2021). Lopuksi runon kolmannessa säkeistössä tehdään selkeän antiteettinen jako Suomen ja Karjalan osana muuta Eurooppaa edustaman Lännen ja Neuvostoliiton Idän välille, mikä osaltaan vahvistaa myös uskonnollisen taistelun diskurssia.

Sama pyhän sodan tematiikkaa on havaittavissa runossa ”Vartiohuuto”, jossa Karjalan voi nähdä asemoituvan nimenomaan rajaseutuna läntisen sivistyksen vartijaksi:

Katsokaa, katsokaa
Suomen suurta vartijaa!
Jos se poistuu porteiltansa,
vaarassa on koko kansa.
Muistakaa:
rajamaa on p y h ä maa!
(Pimiä 1942, 20.)

Karjala on läpi historian nähty länsinäkökulmasta katsottuna etuvartiona, jonka tehtävä on seistä kilpenä idän uhkaa vastaan (Sihvo 1994, 59; myös Kosonen 2012, 193–195). Tämä asema nähtiin jatkosodan aikana suorastaan kohtalon määräämänä tehtävänä, josta palkkiona tulisi olemaan tulevaisuus Suur-Suomena uudessa Euroopassa (ks. Jaakkola 1942, 79–81). Myös *Unen maan* runoissa Karjalan ikiaikaisena kohtalona on toimia Suomen vartijana Neuvosto-Venäjän edustaman ideologian ja sotakoneiston vastavoimana. Karjalan tehtävä on siis suojata muuta Suomea; mikäli tämä kilpi katoaisi, olisi koko kansakunnan olemassaolo vaarassa. Ajatus etuvartioasemasta ilmaistaan niin ikään myös runossa ”Laulu Karjalalle”, jossa puhuja toteaa: ”Kuulu olet Karjalani / Suomen suojava.” Karjalan nimitys Suomen suojavaaksi voidaan tulkita paitsi etuvartioajattelun ilmentymänä, myös eriarvoistavana asetelmana, jossa Karjalan heimo saa kantaa raskaan taakan suojelemaan varsinaista isänmaa-Suomea. Toisaalta Suomen näkökulmasta muunlaista suhtautumistapaa olisi vaikea kuvitella, sillä olihan vuosisatain ajan uhka tullut aina idästä kuten *Unen maan* aikalaiskontekstissakin oli jälleen huomattu.

Unen maassa Karjalan paitsi symbolista myös strategista tärkeyttä ilmennetään esimerkiksi runon ”Karjalan kannas” viimeisessä säkeistössä jälleen etuvartioajattelua hyödyntämällä:

Kannas on meidän,
Kannas on teidän,
lukko ei liikahta paikaltansa.
Kannas kun seisoo,
seisoo Suomi,
Kannas kun kestää, kestää kansa!
(Pimiä 1942, 96.)

Runossa Pimiän kotiseutu näyttäytyy runossa sodan kannalta ratkaisevana tekijänä, jonka kohtalo on suoraan sidoksissa muun Suomen tulevaisuuteen. Alueen merkitystä korostetaan ”lukko”-metaforalla, jonka kautta Kannas näyttäytyy järkähtämättömänä ja lujana esteenä idän viholliselle. Säkeet ”Kannas on meidän, / Kannas on teidän” yhdistävät niin kannakselaiset kuin muut suomalaiset yhteiseksi rintamaksi. Samalla kyseiset säkeet voidaan lukea suorana intertekstuaalisena viittauksena Eino Leinin samannimiseen runoon vuodelta 1912:

Karjalan kannas on vaikein paikka,
Karjalan kannas on kunniapaikka
taistella Europan silmien alla,
vastata sortohon vapautumalla,
kilpenä torjua, kalpana estää,
Uusikirkko seisoo, Kivennapa kestää,
Metsäpirtti auttaa, Rautu on rautaa,
vielä ei kaiveta Karjalan hautaa,
Karjalan kannas on teidän,
Karjalan kannas on meidän!

(Leino, 1968 [1912], 37.)

Pimiän ”Karjalan kannas” voidaan tulkita suorilla viittauksillaan ottavan Leinon samannimisen runon subtekstikseen: niitä yhdistää suorien viittausten ohella myös kokonaismerkitys, jossa Kannaksen tehtävänä on seisoa Suomen kunniakkaana etuvartiona muun maan puolesta. Tällaisilla ilmeisillä viittauksilla voidaan Unen maan osaltaan nähdä liittyvän vahvasti karelianistiseen perinteeseen.

Suojamaana toimiva raja-alue voidaan siis nähdä sodan taakat kantavana ja iskut vastaanottavana etuvartiona, jonka kohtalon sanelema taakka on toimia varsinaisen isänmaan kilpenä. Yhtäältä tällainen isovelji-pikkuväli-asetelma voidaan myös kyseenalaistaa, sillä Karjalaa kohtaan huokuu runoissa samanlainen kunnioitus kuin Mannerheimin päiväkäskyssäkin. Asema kansakunnan puolustajana voidaan nähdä kovana mutta myös arvostettuna ja kunniakkaana kohtalona, jonka on tarkoitus turvata läntisen sivistyksen olemassaolo (Kosonen 2012, 193). Tätä asetelmaa on toki hyödynnetty suomalaisessa kirjallisuudessa aiemminkin, kenties tunnetuimpana esimerkkinä Pimiän tavoin Tulenkantajissa vaikuttanut Uuno Kailas (1931, 115–118) runossaan ”Rajalla”, jossa voidaan aistia hyvin samanlaista ideologiaa kuin *Unen maassa*: ”Raja railona aukeaa. / Edessä Aasia, Itä. / Takana Länttä ja Eurooppaa; / varjelen, vartija, sitä.” Kuten Kailaan runossa, myös *Unen maassa* raja on konkreettista olemustaan suurempi symboli. Suomen ja Neuvosto-Venäjän raja ja erityisesti sen koskemattomuus nähtiin aikalaisten silmin äärimmäisen tärkeänä (Kosonen 2012, 195). Se edustaa jakolinjaa, jonka toisella puolella on sivistys ja Eurooppa, toisella puolella sivistymättömäksi Aasiaksi rinnastuva Neuvosto-Venäjä.

Unen maan ensimmäinen runo, ”Pisaran tie”, on selkeästi yksi poikkeuksista kokoelman kokonaisuudessa, sillä siinä ei suorasanaisesti viitata Karjalaan tai sotaan. Kenties tästä syystä runo on päässyt mukaan Pimiän (1986, 159–161) muistelmiinkin. Yksi mahdollisuus olisikin lähestyä runoa puhtaasti luontolyriikkana, mutta yhteiskunnallis-historiallisesti kontekstualisoivassa lukutavassa yhteys sodan asetelmaan ja suomalais-karjalaiseen heimoaatteeseen voidaan silti havaita runon metaforisuuden lävitse. Runossa vesipisaran olemuksen saanut lyyrinen minä haaveilee tulewansa osaksi suurempia vesistöjä:

Pisar pien’ olen vielä, mut kuitenkin
halu suureen on sukuuni tulla:
lyö siskona aallot Atlantin,
Oceanos veikko on mulla.

Minä tahdon vapaasti hengittää,
minä kaihoan kaikki ajat
sitä päivää, mi särkisi salvat nää
ja kaataisi kaikki rajat.

(- -)

Olen yltyvä jättiläisaltoihin,
mun on oikeus sukuuni tulla:
lyö siskona aallot Atlantin,
Oceanos veikko on mulla.

En, en minä salpoja sietää voi,
elän, nautin vain vallassa vahdon!
Ja silloin, kun taistelun torvet soi,
minä voitän, jos voittaa t a h d o n.

(Pimiä 1942, 9-12.)

Runossa puhujana toimivan pisaran voidaan nähdä rinnastuvan ennen kaikkea Karjalaan, toisaalta myös haaveisiin Suur-Suomesta. Kokoelman konteksti huomioiden runossa toistuvan meriaiheisen vesisymboliikan voidaankin tulkita viittaavan Karjala-kysymyksen toisen aallon aikaiseen pyrkimykseen, jossa tavoitteena on ollut Karjalan kaikkien alueiden liittäminen emämaa Suomen yhteyteen (Fingerroos 2012, 26). Biedermannin (2004, 409) mukaan eurooppalaisessa traditiossa virtaava merivesi on nähty kaiken pahan tieltään poistavana ja puhdistavana voimana. Näin pieneen pisaraan metaforisesti yhdistyvä Karjala näyttäytyy kohti vapautta pyrkivänä luonnonvoimana, joka pienestä koostaan huolimatta on valmis ottamaan paikkansa historian suuressa virrassa: "Mua kiihtää kaipaus määrähän, / pyhä pyrkimys meren luokse." Myös pienen pisaran mahtipontinen rinnastaminen valtameriin luo mielikuvan Karjalasta osana muiden maineikkaiden ja suurten kansakuntien perhettä, mikä näkyy parallelisestikin sukulaisuussanojen "sisko" ja "veikko" toistona. Viimeisessä säkeistössä runo ottaa askeleen sotaishampaan suuntaan eufemistisesti viittaamalla sodan syyttymiseen "taistelun torvilla". Typografisesti erottuvaa on myös viimeisen säkeen "t a h d o n", jonka kirjasinten erottelulla voidaan tulkita korostettavan Karjalaan rinnastuvan pisaran tahdonvoimaa ja halua kulkea kohti taistelua, jotta oikeutettu lopputulos osana muita suuria kansoja saavutetaan.

Runon meriteeman voidaan tulkita pitävän sisällään myös geopolittisia ulottuvuuksia. Jatkosodan aikana Suomessa eläteltiin suuria toiveita Itämeren, Vienanmeren ja Jäämeren yhdistävästä vesitiestä sitten, kun Venäjä olisi lyöty ja Suur-Suomen rajat levitetty laajalle. Tätä tavoitetta pidettiin lähes eksistentiaalisena kysymyksenä. (Ks. Jaakkola 1942, 99-101.) Samalla kun Karjala Inkerinmaa mukaan luettuna kuuluisi Suur-Suomen yhteyteen, olisi Neuvosto-Venäjän pääsy Itämerelle estetty, mutta Suomi taas liittyisi näin entistä vahvemmin muiden Itämeren eurooppalaisten valtioiden piiriin. Tämänkin näennäisesti luontoteemaisen runon ideologiasta taustaa voidaankin siis hakea heimoatteen ja Suur-Suomi-ajattelun takaa:

pieni salvat särkevä pisara voidaan nähdä luonnonvoimana, jonka pyrkimys kohti suurempia vesiä on vääjäämätöntä.

Heimopuheen ja Suur-Suomi-haaveiden ohella *Unen maasta* on löydettävissä muitakin ideologisia kokonaismerkityksiä rakentavia elementtejä. Mannerheimin päiväkäskyn tapaan Suomessa jatkosotaa ja erityisesti Itä-Karjalan valtaamista oikeutettiin uskonnollisilla syillä (Ylä-Jussila 2020, 316), ja tästä pyhän sodan tematiikasta on havaittavissa jälkiä läpi *Unen maan*, jossa Karjala esitetään lähes poikkeuksetta pyhänä maana, jonka valloittaminen vertautuu ristiretkiin¹⁷. Uskonnollinen tematiikka voidaan ajatella tuon ajan ihmisen syvimpiin tuntoihin vetoavana keinona osoittaa ylitsepääsemätön ristiriita idän ja lännen välillä¹⁸. Esimerkiksi runossa ”Vieras joulu” luterilaisen Suomen ja ateistisen Neuvostoliiton välinen antiteettinen jako tuodaan esiin puhujan haikaillessa menetettyä kotiseutuaan:

Oi, joulu, joulu
sielläkin nyt lie –
mut umpilumes
siell’ on kirkkotie.

Ei sytä siellä
käsi yksikään
Jumalan tulta
pyhään kynttilään.

(Pimiä 1942, 44–45.)

Runossa puhujan haikailema, välirauhassa menetetty Karjala on jäänyt uskonnottomien voimien käsiin. Kristikunnan suuri juhla joulukaan ei ole kotiseudulla enää samanlainen; kirkkotie on auraamatta ja kynttilät jäävät sytyttämättä. Runo maalaa kuvan menetetystä Karjalasta autiona hämärämaana, josta kristillinen sivistys ja perinteet ovat kadonneet. Tälle surulliselle kohtalolle voidaan *Unen maassa* tulkita aikalaishengessä olevan lopulta vain yksi ratkaisu: pyhän maan valtaaminen takaisin uskonnottomilta ristiretkien tapaan (ks. Tilli 2021). Samaa linjaa jatkaa myös runo ”Kyynelten virroilla”, jossa karjalaiset vertautuvat *Raamatun* valittuun kansaan: ”Kuin Israelin kansa muinoin, heimo herkkä, niin / saat kyynelin nyt kastaa mieron palaa.” *Raamatussa* Egyptin orjuudesta pakenevat israelilaiset vaeltavat maattomina erämaassa, kunnes lopulta saapuvat heille Jumalan sallimaan luvattuun maahan. Karjalaisten vertaaminen israelilaisiin voidaankin nähdä muistutuksena Karjalan evakkojen lähes diasporamaisesta kohtalosta välirauhan alueluovutusten jälkeen.

¹⁷ Karjalasta pyhänä maana ja ristiretkien kohteena jatkosodassa ks. Tilli 2021.

¹⁸ Neuvostoliiton hallitsemassa Itä-Karjalassa kirkollinen toiminta oli ajettu alas jo ennen sodan syttymistä ja monet papiston edustajista teloitettu. Alueesta pyrittiin muun Neuvostoliiton tapaan tekemään ateistinen uskonnonvastaisella propagandalla. Tästä huolimatta moni itä-karjalaisperhe onnistui säilyttämään ortodoksisen uskontonsa. (Ylä-Jussila 2020, 21–22.)

Kansakuntien yhtenäisyyttä rakennetaan myös maisemien kautta. Suomessa esimerkiksi Elias Lönnrotin (1802–1884) *Kalevala* (2000 [1849]), Zacharias Topeliuksen (1818–1898) *Maamme kirja* (1993 [1875]), Akseli Gallen-Kallelan (1865–1931) maalaukset ja Jean Sibeliuksen (1865–1957) sävellykset ovat vaikuttaneet siihen, minkälainen maisema mielletään erityisen suomalaiseksi ja kansakuntaa yhdistäväksi. (Jokinen & Saaristo 2006, 41–42.) Kiistatta huomattava osa näistä kansallisen identiteetin maisemakuvastoista liittyy Karjalaan. Kupiaisen (1965) tunnelma- ja luontolyriikoksikin nimeämä Pimiä on selkeästi nähnyt kotiseutunsa luonnon kauneuden ainutlaatuisen arvokkaana, mikä tulee useissa kokoelman runoissa ilmi. Näitä luontokuvauksia voidaan lukea myös ideologisina kannanottoina, joilla pyritään valjastamaan luonto osaksi aatteiden kamppailua.

Esimerkiksi runo ”Näköala vaaralta” maalaa lukijan mieleen hyvin kansallisromanttisen ja kauniin kuvan Karjalasta: ”Katselen laelta vaaran: / laaksot allani makaa. / Selkeä taivaan sini / poutaista päivää takaa.” Vaaramaisema puhtaan sinisine taivaineen saattaa tuoda mieleen suomalaiset kansallismaisemat, joissa koskematon luonto on iankaikkisessa mahtavuudessaan suomalaisuuden symboli. Runon kansallisromanttiseen Karjala-maisemaan kuuluu kuitenkin koskemattoman luonnon ohella myös ihmisen luoma maatalousmaisema, jota tuon ajan agraari-Suomessa on pidetty sivistyksen ja kulttuurin osoituksena kesyttämättömän luonnon rinnalla. Tähän maatalousmaisemaan liittyy luonnollisen kiinteästi myös ihmisen työn jättämä kädenjälki. Suomalaisessa kirjallisuudessa, kuten laajemminkin länsimaisessa kulttuurissa, on työllä ollut erityinen ideologinen tehtävä ihmisen arvon määrittäjänä (Turunen 2011, 315), mistä voidaan myös havaita jälkiä samaisen ”Näköala vaaralta” -runon seuraavissa säkeistöissä:

Ihminen, viiltänyt viluin
vaot, vallassa pelon
anelee arasti: Herra,
saanko satoisan elon?

(- -)

Selkä on köyrtyvä työstä,
otsalla helmii hiki –
kylväjän jälkiä kulkee
halla ja kuolema liki.

(- -)

Jumala! – Kaikkien meidän
mullan lävitse pitää
tunkea kylmän ja kovan
ennenkuin tähkä itää!

(Pimiä 1942, 80–81.)

Protestanttiseen ihanteeseen kuuluvan työn ja ahkeruuden arvostus muistuttaa runossa suorastaan J. L. Runebergin (1948, 84–86) kuuluisan ”Saarijärven Paavo” -runon asetelmaa, jossa niin ikään hallan ja vilun koulima nöyrä talonpoika turvaa viljan kasvun lopulta yksin Jumalan varaan. Näin ”Näköala vaaralta” -runo kytkeytyy osaksi suomalaiskansallista traditiota, jossa kansallista identiteettiä määrittävät ahkeruus ja jumalanpelko. Pimiän runoa voidaan toisaalta tulkita myös allegorisena kuvauksena Suomen sotaponnisteluista ja karjalaisten ihmisten elämästä jatkuvan väkivallan uhan keskellä, jolloin kova työ ennen viljatähkän itämistä rinnastuu sodan vaatimiin uhrauksiin ennen lopullista voittoa.

Maisemien välityksellä tapahtuvaa ideologista itsemäärittelyä edustaa myös luontoruno ”Laatokka”. Kyseinen *Unen maassa* julkaistu runo päätyi selkeän sensuurin kohteeksi sodan jälkeen. ”Laatokka”-runo sisältyi kansakoulussa käytettyihin lukukirjoihin yhdessä muun muassa Uno Kailaan, Yrjö Jylhän ja Eino Leinon Karjala-aiheisten runojen kanssa. Oppikirjojen sensuurista vastanneen asiantuntijatoimikunnan näkemys oli, että sensuroitavat runot antoivat aggressiivisen vaikutelman suhteessa Neuvostoliittoon. (Turunen 2003, 122.) Nykylukijalle runo ei näyttäydy mitenkään erityisen radikaalina, mikä osaltaan kertoo sotienjälkeen vallinneesta mentaliteetista ja varovaisuudesta Neuvostoliiton kanssa:

Miten laajana Laatokka aukeekaan,
miten sykkii sen valtava syli.
Miten rohkeina riutat nousevatkaan
rosohuipuin sen kuilun yli.

Mut riuttojen rinnalla vihertää
sada kukkivat, sorjat pellot,
ja jostakin seljältä helkähtää
pyhän saaren siunatut kellot.

Miten uljas on ulappa uhmassan,
sen ei soittohon sortumus sovi.
Sen on Karjalan kunnia kuohuissaan,
se on kansan kärsivä povi.

Yhä, Laatokka, liikuta laineitas,
yhä siintele, sielumme meri –
iät’ henki on hehkuva heimollas,
iät’ kukkii Karjalan veri!
(Pimiä 1942, 33–34.)

Runossa Laatokan voidaan nähdä rinnastuvan Karjalaan ja kuvastavan sen ikiaikaista sitkeyttä; vaikka maailma ympärillä kuohuu, ovat Laatokan kuohut voimakkaampia ja riutat vahvempia. Tähän maisemakuvastoon kuuluu myös kristillisyyttä, joka ilmenee viittauksena ortodoksiseen Valamon luostariin, jonka kellot soivat yli järvenselän.

Kokoelman viides osasto, symbolisen toiveikkaasti nimetty ja uudesta alusta vihjaava "Karjalan aamu", heijastelee jatkosodan menestyksekkään hyökkäysvaiheen jälkeistä optimismia ja tulevaisuudenuskoa. Kokoelman nimi on kuin lupaus uudesta ja paremmasta huomista, jossa Mannerheimin päiväkäskyn hengessä "Karjalan vapaus ja suuri Suomi väikky edessämme". Ensimmäinen runo, "Taisteluhuuto", on ekspansiivista sotarunoutta tyylipuhtaimmillaan: "Ryssälle ikuinen turma - / surma - / meidän on pyrkimys, hurma! // Meitä ei petetä, Itä. / Mitä / meidän on ota et sitä." Suomen armeijan voitokkuus ja Neuvostoliiton tappio Saksan asevoimien edessä ovat luoneet asetelman, jossa puhuja voi rohkeasti tehdä selkeän ja lopullisen pesäeron vihollisvaltioon. Ajatus vanhasta vainolaisesta elää vahvana, kun puhuja julistaa, että Neuvosto-Venäjää symboloivan "idän" ei onnistu pettää "meitä". Tämän voidaan tulkita viittaavan Suomessa vallalla olleeseen niin sanottuun "ryssävihaan", joka perustui ajatukselle Venäjän ikuisesta vihamielisyydestä naapurikansoja kohtaan jo isovihan ajoilta lähtien, mitä myös talvisodan aloittaneet tapahtumat vain vahvistivat.

Jatkosodan menestyksekkäässä hyökkäysvaiheessa Suomessa jouduttiin pohtimaan, mihin tulevat rajat lopulta vedettäisiin. Sotahistorian tutkija Mikko Karjalaisen (2009, 272) mukaan Suomessa esiintyi jatkosodan alussa innostusta laajentaa Saksan tuella valtakunnan rajoja Itä-Karjalaan ja Vienaan ohi talvisodan rajalinjojen. Tätä pyrkimystä pyrittiin perustelemaan myös tieteen avulla osoittamalla rajantakaisten alueiden luonnollinen yhteys Suomeen (ks. esim. Auer, Jutikkala & Vilkuna 1941). Varsinkin upseerikunta, suomenkieliset oikeistopiirit ja suurin osa maalaisliittolaisista ja oikeistososialisteista kannattivat Itä-Karjalan valtaamista. Eteneminen Itä-Karjalaan nautti siis suurten kansanosien luottamusta. *Unen maan* voidaan tulkita jakavan tämän oikeistolaisävytteisen katsantokannan, sillä kokoelmassa Suomen aluevaltauksille Itä-Karjalassa pyritään luomaan luonnollisen maailmanjärjestyksen kaltainen oikeutus. Esimerkiksi runo "Syväri"¹⁹ ottaa selkeän kannan Itä-Karjalan kysymykseen:

Mikä on kaakossa kaukainen kumu,
 mikä on kiilu kulmalla koin?
 Uipi sen yllä kuin pisarten sumu.
 Mikä on valtimo vaaluva noin?

Syväri – Jumalten ratkoma raja,
 sitä ei ihminen siirtää voi.
 Tähän on vaipuva vastustaja,

---

¹⁹ Syväri on Aunuksen Karjalassa sijaitseva joki, joka laskee Äänisjärvestä Laatokkaan. Jatkosodan hyökkäysvaiheessa Syvärin valtaaminen oli toinen Karjalan armeijan päätavoitteista (Karjalainen 2009, 97). Myöhemmin sitä myötäillen muotoutui asemasodan rintamalinja, johon hyökkäysvaiheen eteneminen pysähtyi.

Syvärin syöverit surmaa ne soi.

Tässä on iskettu vuossatain menen,
tänne jo taival taattojen vei.
Tässä ei heimomme heltynyt ennen,
tässä ei nytkään hellytä, ei!

Tässä on porras ja tässä on ovi,
tässä on irtoova Idän ies.
Tästä ei sisälle sortaja sovi,
vannova sen joka Suomen on mies.

Poistu jo pitkälle, punainen haamu,
painu jo piiloon Uralin taa!
Aaluu nut Aunuksen autuas aamu,
kuultaa jo kullassa kukkiva maa.

Riutunut runo on riemua saava,
lämpö on läikkyvä laulantaas.
Poissa on povesta polttava haava,
tsasounan kello on kaikuva taas.

Pyykki on pantu ja pysyy nyt tässä,
sitä ei vierain vierretä pois,
sitä on oikeus pöngittämässä,
sitä ei vääritys vallitta vois.

Sinis on sykkivä Syvärin syli,
sinis on auki Aunuksen puu,
kuni käy aurinko elämän yli,
kunis on kutsuva Jumalan suu.
(Pimiä 1942, 87–89.)

Runon toisessa säkeistössä luodaan perusta Karjala-kysymyksen ratkaisulle: Syväristä tulee raja, joka on saanut tarkoituksensa jumalallisista voimista eikä ole enää ihmisten siirrettävissä. Fyysisenä esteenä Syväri toki myös näyttäytyykin kuin luonnollisena rajana jakaen alueen historiallisen asujaimiston suomensukuisiin karjalaisiin sekä vepsäläisiin erotuksena joen toisella puolella asuneisiin slaavilaisiin. Rajajoen luonnollinen sijainti yhdistyy jumalalliseen tarkoitukseen, mikä heijastaa sota-aikana Suomessa vallinnutta käsitystä pyhästä, Jumalalta oikeutuksensa saaneesta sodasta²⁰. Runo tuo kansallisen identiteetin konstruoimiseen mukaan myös maskuliinisuuden viittaamalla vuoden 1919 Aunuksen retkikuntaan, jossa suomalaiset heimosoturit etenivät aina Syvärielle saakka: ”tänne jo taival taattojen vei”.

---

²⁰ Jatkosodan aikana vallinneesta pyhän sodan uskonnollisesta diskurssista ks. esim. Tilli 2021; Ylä-Jussila 2020.

Taattoihin vetoaminen sotarunoudessa muistuttaa jo Runebergin soturiballadeista kuten "Sotilaspojasta" periytyvää traditiota, jossa pojille jätetty perintö on uusintaa isiensä maineikkaita soturitöitä (ks. Jokinen 2019, 61–66). Nationalismiin ja kansallisuusajatteluun on stereotyyppisesti liitetty sotaisuuden korostaminen nimenomaisesti miessukupuolen kautta. Myös "Syvärissä" miesten vastuulla on kansallisen turvallisuuden ylläpitäminen idän vihollista vastaan, mistä merkkinä on yhteisesti vannottava vala, joka muistuttaa Andersonin (2007, 41) luonnehtimasta kaiken yhdistävästä toveruudesta: "Tästä ei sisälle sortaja sovi, / vannova sen joka Suomen on mies."

"Syväri"-runossa esitetään myös kokoelman ainut suorahko viittaus poliittisiin aatejärjestelmiin: "Poistu jo pitkälle, punainen haamu, / painu jo piiloon Uralin taa". Tässä yhteydessä "punaisella haamulla" voidaan tulkita viitattavan Suomen oikeistopiireissä koettuun kommunismin uhkaan, jota punainen väri symboloi ja jonka epäluonnollista ja kammottua asemaa haamu-metafora vahvistaa. Samalla puhujan huudahdus "painu jo piiloon Uralin taa!" heijastaa jatkosodanaikaisia utooppisimpia haaveita rajan siirtämisestä Euroopan ja Aasian maantieteelliselle jakolinjalle Ural-vuoristoon asti.

"Syväriin" kanssa samaa henkeä heijastelee runo "Laguksen poikain marssi", uhmakkaan reipashenkinen manifestiruno, jonka keskiössä on jääkärikenraalimajuri Ruben Laguksen komentaman Jääkäriprikaati 1:n voitokas eteneminen jatkosodan hyökkäysvaiheessa:

Veriveikkonen, suo kätes kätehen! – Näin
on tahtomme: itää ja ryssää päin!
Hei, hei pojat urheat Laguksen,
Jumal'auta, me tahdomme sen.

Yli käyty on Aunus Syväriin luo,
on nähty jo Ääninen uljas tuo.
Hei, hei pojat urheat Laguksen,
Jumal'auta me näimme jo sen.

(Pimiä 1942, 90)

Runon puhuja maalaa jo ensimmäisessä säkeessä kuvan verisiteeseen perustuvasta aseveljeydestä, joka yhdistää leimallisesti maskuliinisuutta korostaen sotilaita. Aggressiivisen päättäväisesti edeten "itää ja ryssää päin" joukko etenee aina Syväriin ja Äänisen rannoille saakka, kuten sodan todellisuudessakin tapahtui. Uhmakkuutta lisää erityisesti sanan "Jumal'auta" toistuva käyttö jokaisen säkeistön viimeisessä säkeessä. Kyseistä sanaa on vanhastaan pidetty erityisen karkeana kirosanana (SES s. v. *jumalauta*) ja usein myös uskonnollisena herjana, mikä hieman paradoksaalisesti uhmaa kristilliseen pyhän sodan diskurssiin viittaavien runojen viestiä. Tämä ei tosin estä runon puhujaa ottamasta pyhän sodan teemaa esiin neljännessä

säkeistössä: "Pyhä retkemme tää yhä eespäin vie, / me vannomme: Vienan rantaan on tie!". Tässäkin runossa pelkkä vanhan Karjalan valtaaminen ei ole riittävä saavutus, vaan tie on vievä Vienan rannoille asti. "Laguksen poikain marssissa" voidaan havaita myöhemmässä jatkosotakirjallisuudessa muotoutunut militaristinen soturisubjekti, jonka tehtävä on viimeisintä teknologiaa hyödyntäen täyttää sodan erikoismiehen tehtävä (ks. Jokinen 2019, 281). Tässä tapauksessa kenraali Ruben Laguksesta tulee tuo ihanteellinen soturisubjekti, jonka valttina ovat sotamenestys, panssariteknologia ja jääkäritausta. Todellisen elämän sotasankariin ja Mannerheim-ristin ritari numero 1:een avoimen ihailevasti suhtautuva runo vahvistaa osaltaan *Unen maan* ideologista kansallismielistä viitekehystä.

Kokoelman viimeinen osasto ja samanniminen runo "Runoseppele", edustaa runebergiläistyypistä soturiballadiperinnettä. Runebergin *Vänrikki Stoolin tarinoiden* (1980 [1848; 1860]) monissa runoissa keskeisellä uhrikuolemalla oli yhä tärkeä symbolinen rooli myös virallisessa sota-ajan Suomen retoriikassa, jossa kuoleminen isänmaan puolesta nähtiin koko kansakunnan edestä annettuna pyhänä uhrina (ks. Hollsten 2020, 67). "Runoseppele" toistaakin selkeästi tätä pyhän uhrikuoleman retoriikkaa:

Niin suurta, pyhää, ihanaa
on vakaumuksestansa
päin käydä uhrikuolemaa
varmana voitostansa,
kuin tekivät nää uljahat,
nää veljet, jotka kaatuivat.
Oi elämää niin jaloa,
jaloa kuoloa!

(--)

Niin suurta, pyhää, ihanaa
on vakaumuksestansa
päin käydä uhrikuolemaa
lujan, uskossansa:
Jumala, Herra, kanssamme
kosk' omi -turha pelkomme.
Ei yllä meihin turma tuo,
Hän meille v o i t o n suo!
(Pimiä 1942, 107-109.)

"Runoseppele" toimii kuin kokoelman testamenttina, jossa annetaan arvo "uhrikuoleman" kokeneille sotilaille ja valetaan uskoa tulevaisuuteen. Runebergiläisittäin kuolema esitetään runossa ylevän jalona soturitaipaleen päätöksenä, joka nousee lähes jumalallisiin mittasuhteisiin. Tässäkin runossa hyödynnetään kristillistä tematiikkaa; erityisesti viimeinen säkeistö tuo mieleen Lutherin taisteluvirren "Jumala omi linnamme", jonka hengessä Jumala nähdään

sodassa puolensa valitsevana suojelijana. ”Runoseppeleen” voi tulkita sinetöivän kokoelman isänmaallisoikeistolainen hengen, jossa liitytään osaksi vuosisataista kansallista perintöä.

4.2 Suomalainen vai karjalainen? – Kansallisen identiteetin määrittelyä

Käsitys tietynlaisesta kansallinen identiteetistä on Suomessa pitkän työn tulosta. Ei liene liioiteltua sanoa, että Suomen kouluissa vuosikymmenten ajan luetut Topeliuksen *Maamme*-kirjan kuvaukset ovat osaltaan siihen merkittävästi vaikuttaneet:

Tämä maa on minun isänmaani. Jos nimitän sitä suomenkielellä Suomeksi tai ruotsalaisella nimellä Finland, on se kuitenkin aina sama maa. Kaikki sen pojat ja tyttäret ovat yksi kansa, puhukoot mitä kieltä hyvänsä. (–) He ovat maanmiehiä, veljiä ja sisaria kaikiksi ajoiksi. Heillä ei ole kahta, vain yksi isänmaa. He eivät myöskään ole kahta kansaa, vaan yksi kansa.

(Topelius 1993, 17.)

Topeliuksella yksi kansa ja maa tarjoavat identifioitumisen alustan kielirajojen yli niin suomen- kuin ruotsinkielisillekin, toisin kuin jyrkemmissä snellmanilaisissa näkemyksissä. Samaisessa teoksessaan Topelius (mts. 151–152) kuvaa suomalaista kansanluonnetta muun muassa seuraavin attribuutein: uuttera, karaistunut, kärsivällinen, rauhallinen, urhoollinen ja itsepintainen. Juhani Niemen (1980, 159) mukaan suomalaisten identiteeteistä on olemassa kaksi kilpailevaa valtamyyttä: yhtäältä on nostettu esiin suomalaisten urhoollinen sotaisuus, toisaalta taas rauhassa metsän siimeksessä elävä kansa.

Suomalaisen kansallisen identiteettiluonteen ohella Topelius (1993, 186–208) määrittelee aikakautensa käsitysten mukaan myös maan eri heimojen tunnuspiirteitä. Vaikka myöhempi heimopiirteiden erittely ei varsinaisesti pohjautu Topeliuksen usein siteerattuun *Maamme*-kirjan malliin, vaan 1700-luvun antropologisiin rotuluokituksiin (Lähteenmäki 2013, 91), on *Maamme*-kirjalla ollut sen levinneisyyden vuoksi oletettavan suuri vaikutus identiteettikäsitysten muotoutumiseen. Topeliuksen jaottelussa karjalaiset nostetaan hämäläisten ohella merkittävään asemaan, toiseksi ”Suomi-puun” juureksi. Karjalaista kansanluonnetta Topelius kuvaa seuraavasti:

Karjalainen on kuin Suomen kansan päivänpuoli: avomielen, luokseenlaskeva, vilkas ja kevytmielinen, helposti ohjattava ja helposti eksytetty, herkkäuskoinen kuin lapsi, ei kuitenkaan suomalaisten itsepintaisuutta vailla, mutta hyväoppinen ja varustettu

luonnonlahjoilla, jotka vain tarvitsevat hyvää kasvatusta, asettaaksen hänet kansansa etevinten joukkoon.

(Topelius 1993, 188.)

Positiivisista määreistä huolimatta karjalaisuuden määrittelyssä on havaittavissa selkeä eronteko varsinaisiin ”suomalaisiin”. Topeliuksen luonnehdinnassa karjalaisista piirtyy kuva lähes primitiivisinä jaloina villeinä, jotka tarvitsevat sivistystä noustakseen suomalaisten tasolle. *Unen maassa* esitetyt kuvaukset kansallisesta identiteetistä ja sen rakentumisesta asettuvat suomalaisuuden ja karjalaisuuden rajamaastoon. Kuten edeltävässä analyysiluvussa on tuotu esiin, sota-ajan Suomessa Karjalaan suhtauduttiin läntisen sivistyksen etuvartiona, mikä jo osaltaan asettaa karjalaisuuden hieman eriarvoiseen asemaan suomalaisuuteen nähden, aivan kuten myös aiemmassa Topeliuksen katkelmassa voidaan havaita. Seuraavaksi analysoin *Unen maasta* poimittuja runokatkelmia, joissa voidaan tulkita viitattavan figuurien tai trooppien kautta ilmaistuna kansallisen identiteetin konstruoimiseen.

Kokoelman toisen osaston runo ”Vartiohuuto” tuo hyvin esiin jo aiemmassa analyysiluvussa esiin nousseen etuvartioajattelun ja jaon Suomen ja Karjalan välillä, ja näin myös vaikuttaa identiteettienkin väliseen arvottamiseen:

Katsokaa, katsokaa
 kärsimyksen Karjalaa!
 Kantoi kansa orjan iestä,
 sortui naista, murtui miestä.
 Muistakaa:
 orjan olo vaikeaa!

Kuunnelkaa, kuunnelkaa
 herkkätuntolaulajaa!
 Sill’ on suuri suomenmieli.
 sill’ on sorja suomenkieli.
 Muistakaa:
 murhe syämen soinnuttaa!

Katsokaa, katsokaa
 varjelevaa valvojaa!
 Kell’ ois suotu osaa moista:
 suojata ja auttaa toista!
 Muistakaa
 uskollista vartijaa!
 (Pimiä 1942, 19.)

Runossa puhujan voidaan tulkita viittaavan karjalaisiin runonlaulajiin kehottamalla kuuntelemaan ”herkkätuntolaulajaa”. Vaikka karjalaiset runonlaulajat liittyvät olennaisesti karelianistiseen kuvastoon ja ovat aina olleet suuren kiinnostuksen kohteena suomalaisessa Karjala-tutkimuksessa, on runossa runonlaulajan identiteetti

kuitenkin selkeästi suomalainen. ”Suuri suomenmieli” ja ”sorja suomenkieli” asemoivat mielikuvan hämärässä pirtissä laulavasta ja kannelta soittavasta stereotyyppisestä karjalaisvanhuksesta kiistatta suomalaisuuden kategoriaan. Oikeastaan runonlaulajasta kehkeytyy jopa vahvan suomalaisen kansallistunteen omaava yksilö, jonka kieli on nimenomaan kaunista suomea, ei karjalaa. Tämän asetelman voidaan nähdä uusintavan jo 1800-luvulta peräisin olevaa käsitystä Karjalasta puhtaan ja alkuperäisen suomalaisen kulttuurin kehtona (esim. Katajala 2013, 33–35). Samalla säkeet suomenmielestä ja kielestä voidaan nähdä intertekstuaalisena viittauksena August Ahlqvistin runoon ”Suomen valta”, jossa muun muassa todetaan ”Suomen kieli, Suomen mieli, / Niiss’ on suoja Suomenmaan” (nimellä A. Oksanen 1898, 5–6.). Näin tätäkin Pimiän runoa voidaan lukea osana laajempaa, jo 1800-luvulta lähtöisin olevaa fennomaanista ja karelianistista kehystä.

Kansallisen identiteetin kannalta erityisen mielenkiintoinen on kokoelman toisen osaston runo ”Kalpalaulu”, jossa tunnelma on manifestoiva tai vähintäänkin ohjaileva:

Suomen sinitaivahalla,
miss’ on vapaa myrskyn valta,
liehu lippu! Karsku kalpa,
vaarain päältä, korpein alta!

Kaunis Suomi, armas Suomi,
itse poljet omat tiesi,
itse kylvit, itse niitä,
itse ole kaikkes – miesi!

(- -)

Nouse miesi, kuule miesi:
murra, murskaa muukalainen,
heitä vieras, väistä väärä,
ole tosi suomalainen!

Kaunis Suomi, armas Suomi,
itse polje polkus omat,
itse iske, itse kaadu –
muut on avut voimattomat!

Nouse miesi! Kuule miesi
Suomen pyhää uhripuuta;
yksin mielin, yksin kielin
sitä palvo – älä muuta!
(Pimiä 1942, 31–32.)

Runon ensimmäisessä säkeistössä puhuja nostaa esiin vahvasti suomalaisuuteen liittyvää symboliikkaa: sinitaivas, lippu, kalpa, vaarat ja korvet vievät lukijat ajatukset hyvin suomalaiskansalliseen kuvastoon. Toisen säkeistön suoran ylistävä puhuttelu

Suomea kohtaan alleviivaa puhujan isänmaallisuutta, kunnes viimeisessä säkeessä mukaan nousevat myös sukupuoli ja maskuliinisuus. Runon puhuja kohdistaa sanansa miehelle, jonka tulee olla ”tosi suomalainen” murskaamalla muukalainen. Historiallisessa kontekstissaan nämä säkeet voidaan luonnollisesti liittää sota-ajan mentaliteettiin, jossa pyrittiin pitämään yllä selkeitä viholliskuvia. Tässä tapauksessa muukalainen voidaan tietysti tulkita metaforana nimenomaan vihollismaa Venäjälle ja venäläisille, ei kategorisena ksenofobiana.

Suomalaissävytteinen kansallismielisyys ilmenee runon puhujan parallelistisesti eri säkeistöissä korostaessa Suomen tarvetta selvitä koettelemuksistaan yksin oman kansakunnan turvin: ”itse iske, itse kaadu / muut on avut voimattomat!”. Jatkosodan kontekstissa tätä linjausta voidaan pitää jopa rohkeana; olihan virallisesti Suomen kanssasotijana ja myöhemmissä tulkinnoissa liittolaisena kansallissosialistisen Saksa, jonka aseavusta Suomi oli todellisuudessa riippuvainen ja jonka kanssa tehtiin yhteistyötä ennen kaikkea siksi, että se hyödytti Suomea taistelussa Neuvostoliittoa vastaan ja mahdollisti laajemmat hyökkäysoperaatiot. (Karjalainen 2009, 89; 284.) Toisaalta Suomen erillisaseman korostamisen voidaan nähdä myös hyvin vahvasti aikasidonaisena ratkaisuna: vuonna 1942 maailmansodan lopputulos suurvaltojen osalta alkoi jo näyttää selvältä, joten erillissodan narratiivi on voinut olla poliittisesti turvallisempi ratkaisu myös lyriikassa.

Suomalaisen kansan toivottu homogeenisyys nostetaan vielä runon viimeisessä säkeistössä esiin riimittelemällä hegeliläis-snellmanilaisittain yhden kansan ja yhden kielen tärkeydestä: ”yksin mielin, yksin kielin / sitä palvo – älä muuta!” Tässäkin voidaan jälleen nähdä yhtäläisyyksiä aiemmin mainittuun Ahlqvistin ”Suomen valta”-runoon, jossa on ”Yksi mieli, yksi kieli”, jotka ”Väinön kansan soinnuttaa”. Toisin kuin Ahlqvistin runossa, ei ”Kalpalaulun” puhuja viljele lainkaan viittauksia karjalaiseen kuvastoon, vaan kansallinen identiteetti määräytyy selkeästi suomalaisuudeksi.

Taustaa tälle vahvalle suomalaisvaikutelmalle voidaan hakea biografistisesti selittäen myös Ilmari Pimiän taustasta: Karjalankannaksella karjalaisuus nähtiin vahvasti suomalaisena ja suomalaisuudelle alisteisena ilmiönä, toisin kuin vaikkapa rajakarjalassa, jossa venäläisvaikutteet toivat oman leimansa alueen kulttuuriseen identiteettiin (Parpei 2022, 262; vrt. Lähtenmäki 2013, 94). Myös lingvistisessä tutkimuksessa Kannaksen alue on luettu osaksi suomen kaakkoismurteita, eikä karjalan kielipiiriin kuuluvaksi osaksi muun Karjalan tapaan (Lähtenmäki 2013, 95). Runojen tarkoittama karjalaisuus voi siis olla vahvasti kannakselaista, jolloin myös suomalaisuus on suuremmassa osassa.

Oman haasteensa kansallisen identiteetin tarkasteluun *Unen maan* kuvaaman Karjalan tapauksessa tuo jo alussa mainittu alueen luonne leimallisena rajaseutuna. Jo vuosisatoja on käyty kiistoja ja sotia siitä, onko alue osa läntistä vai itäistä

vaikutuspiiriä (Sihvo 1994, 59–60). Vakavasti otettavana vaihtoehtona ei ole koskaan tuntunut olevan se, että Karjala voisi olla molempia. Pimiän runoissakin jako on selkeä ja ehdoton: Karjala on Suomeen luontaisesti kuuluva alue, jonka asukkaat ovat karjalaisuudestaan huolimatta aina suomalaisia. Myös nykyisessä keskustelussa karjalaisuus on nähty usein osana suomalaisuutta. Karjalaisuuteen ei myöskään ole liitetty yhtä vahvoja määrittelylinjoja kuten vaikkapa saamelaisuuden osalta on myöhemmin pyritty tekemään. (Parppei 2022, 258.)

Suomalaisuuden ja karjalaisuuden välimaastossa liikutaan myös runossa ”Lemminkäisen äiti”, joka jo nimensä mukaisesti viittaa Elias Lönnrotin pääasiassa karjalaisista runolauluista kokoamaan Suomen kansalliseepos *Kalevalaan*. Roolimaisessa runossa lyyrinen minä on *Kalevalassa* esiintyvä Lemminkäisen äiti, joka Lönnrotin runoelmassa toimii sotaisan ja tapaturma-alttiin poikansa kaitsijana ja pelastajana. Pimiän runossa Lemminkäisen äidin tarina muotoutuu kuin allegoriaksi Karjalan kohtalosta: tämä intertekstuaalinen viittaus jo itsessään asemoi runon osaksi ajan hengen mukaista kansallista ideologiaa, jossa *Kalevala* on todistus suomalais-karjalaisen heimon alkuperästä ja mahtavuudesta. Runon tunnelma on kokonaisuudessaan ahdistunut ja melankolinen, mikä tulee ilmi jo ensimmäisessä säkeistössä:

Voi, mua maamma,
tuskaa nään!
Kantaja Kalevan kansan,
turhaanko tuuditin
heimon tään
uhriksi ilkeän ansan?
(Pimiä 1942, 49.)

Toisin kuin *Kalevalassa*, Pimiän runossa Lemminkäisen äiti näyttäytyy koko ”Kalevan kansan” äitihahmona, joka suojelupyrkimyksistään huolimatta joutuu näkemään lapsensa vieraan ansaan ajautuneena. Näin ”Lemminkäisen äitiä” voidaan pitää allegorisena metaforana Karjalan selviytymiskamppailulle, jossa välirauhan aikaisen synkkyyden jälkeen odotetaan uutta henkiinheräämistä. ”Kalevan kansalla” voidaankin tulkita tässä yhteydessä viitattavan laajemmin itämerensuomalaiseen heimoon, mikä tulee ilmi äidin kohdistuessa sanansa myös Vianaan, Aunukseen ja Inkeriin:

Huutelen Vienahan,
Aunukseen,
Inkerin puoleen huokaan:
voi, mikä voima
eksyneen
heimoni yhteen tuokaan?
(Pimiä 1942, 50.)

Runossa voidaan havaita viittauksia vuoden 1940 välirauhaan ja sen aiheuttamiin tunteihin mutta myös laajemminkin karjalaisten heimojen hajaantumiseen Venäjällä. Ensin epäonnistuneiden heimosotien, myöhemmin Stalinin vainojen ja lopulta myös talvisodan seurauksena valtava määrä karjalaisia evakkoja joutui jättämään kotinsa ja siirtymään uusille asuinsijoille. Näitä tunteja kuvataan runossa esimerkiksi kolmannen säkeistön metaforalla eksyneestä heimosta, minkä voidaan tulkita viittaavaan juuri karjalaisten kokemaan diasporaan paetessaan Neuvosto-Venäjän tieltä tai kadottaessaan suomensukuisten identiteettinsä Stalinin vainoissa. Samassa säkeistössä mainitut Karjalan alueet Aunus, Viena ja Inkeri tuovat tulkintaan mukaan samalla kuitenkin Suur-Suomen ja heimoaatteen, sillä ne edustavat rajantakaista Karjalaa, jonka nähtiin kuuluvan luontaisesti Suomen yhteyteen. Runon voi nähdä liikkuvan sekä suomalaisuuden että karjalaisuuden välimaastossa, sillä kalevalainen kuvasto on kiistatta muotoutunut näiden kahden hybridiseksi sekoitukseksi.

Pelkkä karjalaisuuskin nousee kokoelmassa vahvasti esiin, mikä tekee rajanvedon identiteettien välillä vaikeaksi. Karjalaisuus näyttäytyy kuitenkin enemmän maakuntakarjalaisuutena kuin varsinaisena itsenäisenä kansallisena identiteettinä. Tällaista regionalismia tuodaan ilmi esimerkiksi runossa ”Karjalan aamu”, jossa luodaan henkistä yhteenkuuluvuutta nimenomaisesti karjalaisten kesken:

Sisar Karjalan,
veli Karjalan,
kodin puolesta – puolesta kalleimman,
vaikk’ kunne sun kohtalo viekin!
Näe etemmäs,
näe ylemmäs,
lähimmäistäsi lämmitä liekilläs,
vie voittoon vaikea tiekin!
(Pimiä 1942, 99.)

Samankaltaista alueellista karjalaista me-henkeä nostatetaan myös ”Laulu kotiseudulle” -runossa, jossa puhuja asemoi itsensä osaksi karjalaista heimoa iloiten takaisin vallatusta Kannaksesta:

Taas on hyvä! – Pahat päivät
niin ne kaikki taakse jäivät.
Kannas, ota sydämemme –
nyt me enää poistu emme!
(Pimiä 1942, 102.)

Unen maassa karjalaisuudesta näyttääkin sukeutuvan Bhabhan (1994) ja Hallin (2002) identiteettikäsitteitä mukailien hyvin vahvasti hybridimäinen identiteetti, joka on

sekoitus niin suomalaisuutta, laajempaa karjalaisuutta kuin myös tarkemmin rajattua regionalismiakin. Hybridisyys näkyy erityisesti siinä, että tarkkoja rajoja ja määrittelyjä kokoelmassa konstruoitujen kansallisten identiteettien välillä on haastava vetää.

5 YHTEENVETO

Tässä tutkielmassa on analysoitu Ilmari Pimiän *Unen maa* -runokokoelmaa sen sisältämien ideologisten merkitysten ja runoissa konstruoitujen kansallisten identiteettien näkökulmasta. Kokoavana teemana taustalla on ollut Karjala-kuva ja ennen kaikkea se, millaiseksi se muodostuu tutkimuskysymysten läpi tarkasteltuna. Teoreettisesti tutkielma on sijoittunut kulttuurintutkimuksellisesti suuntautuneen kirjallisuudentutkimuksen piiriin, ja tutkimusmetodina on ollut historiallis-yhteiskunnallisesti kontekstualisoiva lähiluku. Seuraavaksi tarkastelen analyysin tuloksia yhteenvetomaisesti ja pyrin esittämään kokonaistulkintaan perustuvia vastauksia alussa esitettyihin tutkimuskysymyksiin, jotka olivat:

- 1) Minkälaista ideologiaa kokoelman runoissa tuotetaan?
- 2) Minkälainen kansallinen identiteetti kokoelman runoissa konstruoituu?

Kokoelman edustama ideologia asemoituu analyysin perusteella vahvasti nationalistisen ajattelun viitekehykseen, johon historiallis-yhteiskunnallisista syistä liittyvät kiinteästi heimoaate ja haaveet Suur-Suomesta. Runoissa ilmenevä ideologia on verrattain selkeästi havaittavaa, eikä poikkea aikalaiskontekstissaan suomalaisen kirjallisuuden valtavirtatendensseistä ensimmäisen tasavallan ja erityisesti sota-ajan osalta (ks. Turunen 2003, 350–351). Kokoelman kantamat ideologiset merkitykset eivät kuitenkaan ole sidottavissa minkään tietyn poliittisen ryhmittymän yhteyteen, vaan asemoituvat osaksi laajempaa sota-ajan oikeistonationalistista ajatusmaailmaa. Tämä ideologia on teoriaosuuden mukaisesti ymmärrettävissä ajattelun viitekehyksenä, jonka kautta maailma ymmärretään ja miten siitä viestitään.

Keskeisinä ideologiaa ilmentävinä teemoina voidaan analyysin perusteella runokokoelmasta nostaa esiin *etuovartioajattelu*, *Karjala pyhänä maana* ja *heimopuhe*. Etuvartioajattelussa Karjala nähdään Suomen ja samalla koko läntisen sivistyksen kilpenä, jonka sekä kunniakas että raskas tehtävä on suojata muuta Eurooppaa idästä

tulevalta uhalta. Tuo uhka on jatkosodan kontekstissa syntyneessä runokokoelmassa luonnollisesti Neuvostoliitto, jonka edustamaan kommunistiseen maailmanjärjestykseen ei sen sijaan hieman yllättävästikään oteta juuri kantaa. Viittaukset Neuvostomaan poliittiseen järjestelmään jäävät lähinnä uskonnollisten antiteesien varaan tulkittaviksi tai yksittäisiin sanavalintoihin kuten ”punainen haamu” -metaforaan runossa ”Syväri”. Neuvostoliitossa häilyvä uhka on siis abstraktimpi kokonaisuus.

Unen maassa Karjala esitetään poikkeuksetta unenomaisen kauniina ja jopa pyhänä maana. Tätä voidaan tulkita vahvistettavan esimerkiksi kansallisella maisemakuvastolla ja uskonnollisävytteisillä runoilla, joissa vastakkain asettuvat kristillinen länsi ja ateistinen itä. Kokoelmassa taistelu Karjalasta näyttäytyy pyhänä sotana, jossa ei käydä kamppailua pelkästään fyysisestä maa-alueesta, vaan kodin, uskonnon ja isänmaan puolesta. Myös heimopuhe ja siihen läheisesti liittyvät haaveet Suur-Suomesta toistuvat kokoelmassa tiuhaan. Suomen Karjalaan ja karjalaisiin viitataan toistuvasti heimona, jonka yhteyteen lasketaan lähes poikkeuksetta myös Itä-Karjala ja välillä myös laajemmatkin alueet Inkerinmaata myöden. Kokoelman voidaan tulkita heijastelevan Suomessa laajasti 1940-luvun alussa vallinnutta mentaliteettia Suomen suuresta tulevaisuudesta ja suomensukuisten heimojen yhdistämisestä yhteisen isänmaan alle.

Kansallisen identiteetin tarkastelu kokoelman runoista on sen sijaan osoittautunut ideologiaa haastavammaksi tehtäväksi. Osaltaan tähän on vaikuttanut jo aiemmin esiin nostamani problemaattinen rajankäynti suomalaisuuden ja karjalaisuuden välimaastossa. Jo tutkimusongelmaa muotoiltaessa olen joutunut pohtimaan, tutkinko karjalaista vai suomalaista runokokoelmaa tarttuessani Pimiän *Unen maahan*. Analyysin perusteella kokoelmassa konstruoitu kansallinen identiteetti on vahvan suomalaissävytteinen, mutta toisaalta mukana on selkeästi myös regionalistista karjalaisuuden korostamista. Kokoelman luomaa kansallista identiteettiä voidaan perustellusti nimittää *hybridiseksi kokonaisuudeksi*, jossa tarkkoja rajoja ja erontekoja on haastavaa nähdä. Runojen tarkempi luenta on kuitenkin osoittanut, että Pimiän runoudessa karjalaisuus on vahvasti alueellinen, maakuntahenkkinen identiteetti, eikä siis suomalaisuudesta erillinen. Tähän osasyynä voi olla Pimiän oma kannakselainen tausta, mutta ennen kaikkea myös sotien jälkeen luovutetun Karjalan historiallinen asema suomalaisena maakuntana ja näin identifioituminen osaksi Suomea. Vaikka runoissa käsitellään paljon myös Itä-Karjalaa, ei siinä kuitenkaan tehdä eroa alueellisessa identiteetissä suhteessa läntiseen Karjalaan. Lopulta kaikki karjalaisuus ja Karjala kuvataan kokoelmassa samana, Suomelle kuuluvana sivistyksen etuvartiona.

Kokoelma on osoittautunut yllättävän paljon intertekstuaalisia viittauksia sisältäväksi. Yhdessä nämä intertekstuaaliset valinnat linkittävät osaltaan kokoelman

osaksi karelianismin perintöä ja suomalaista kansallismielistä kirjallisuustendenssiä, sillä kaikki havaitut viittaukset kytkeytyvät tavalla tai toisella suomalaisen kansallisuusaatteen kulttuuriseen historiaan ja luonteeseen. Esiin nousevat eritoten August Ahlqvistin (nimellä A. Oksanen) ”Suomen valta” -runo ja Eino Leinon ”Karjalan kannas”, joihin viitataan yksiselitteisen selkeästi ja sanatarkasti. Abstraktimpina viittauksina voidaan nostaa esiin yhtymät Mannerheimin jatkosodan ”miekantuppipäiväkäskeyn” esimerkiksi pyhän sodan ja pyhän Karjalanmaan osalta. Myös Runeberg ja *Vänrikki Stoolin tarinat* voidaan nähdä *Unen maan* liepeillä vaikuttaneena tekstinä – joskaan tässäkin tapauksessa ei voida puhua varsinaisesta intertekstistä, vaan pikemminkin jonkinlaisesta tekstuaalisesta esikuvasta. Silti runebergiläisen uhrikuoleman ja soturimyytin voi kuitenkin selkeästi nähdä elävän myös Pimiän runoudessa. Muuttunut aika ja sodan lopputulos tosin sinetöivät sen, että tämänkaltaisille kuvastoille ei enää ollut tilausta, eikä Pimiän sotarunoutta tarvittu enää täydentämään kaanoniin päätyneen Runebergin luomaa sotakuvausta.

Karjala on kokoelmassa nimensä mukaisesti unen maa, joka on täynnä utopiaa, haaveita ja toiveikkuutta. Biografistisesti luettuna kokoelmasta voidaan havaita Pimiän kiintymys omaan kotiseutuunsa Kannaksella, mutta myös laajemmin halu yhdistää erilleen lyöty Karjalan heimo yhdeksi kokonaisuudeksi. Aikakauden hengen mukaisesti kokoelma on osoittautunut alussa esitetyn hypoteesin mukaisesti toistavan isänmaallis-nationalistista ideologiaa, mikä voi olla osasyynä sille, ettei se ole jäänyt sotien jälkeen kollektiiviseen kirjalliseen muistiin. Kokoelman taiteellinen taso on myös nykylukijalle helposti liian manifestoiva ja didaktinen, joskaan se ei näiltä ominaisuuksiltaan poikkea suuresti aikakauden muusta sotarunoudesta.

Kansallisuusfilosofi Herderiin viitaten tutkielmassa pyrittiin tarkastelemaan runoutta osana kansakunnan ominaisluonnetta. Tarkoitus ei kuitenkaan ole ollut vetää suoria essentialistisia johtopäätöksiä ja yleistää runouden välittämää aikalaiskuvaa yleiseksi totuudeksi tuon aikakauden suomalais-karjalaisesta ajattelutavasta. Toisaalta kokoelma on osoittautunut vastaavan melko tarkasti aikakautensa vallitsevia ideologioita käsityksiä ja kansallisen identiteetin konstruoimisen projektia. Ehkäpä kokoelma tarjoaa näin välähdyksen kansakunnan mentaliteetista jatkosodan alkupuoliskolla. Samalla se determinoi tuolloin vallinnutta ideologista ajattelua nationalistiseen viitekehykseen kuuluvassa kansanosassa kuin omalta osaltaan myös on osallistunut kyseisen todellisuuden rakentamiseen ja identiteettien määrittelyyn.

Tulenkantajien kontekstissa Pimiää voidaan pitää totutun stereotypian murtajana. Yleisesti ottaen Tulenkantajiin on liitetty koneromantiikan, eksotiikan ja modernismin leimoja, mutta Pimiän *Unen maa* edustaa ennen kaikkea kansalliskonservatiivista maailmaa, joka tuon ajan Suomessa oli kokeva suuren

mullistuksen vain muutama vuosi kokoelman ilmestymisen jälkeen. Tulenkantajien kirjailijaryhmittymä oli tosin jo hajonnut 1940-luvulle tullessa, mutta silti Pimiän tuotanto voidaan nähdäkseni katsoa kuuluvaksi osaksi kirjailijaryhmän Tulenkantajien perintöä. Niinpä Tulenkantajien joukko voidaan nähdä huomattavasti moniulotteisempaan kuin on totuttu.

Aiemmin tässä tutkielmassa esitettiin kysymys, miksi *Unen maa* jäi jo aikanaan vähälle huomiolle ja miksi se ei myöhemminkään ole noussut esiin Karjalairunoilijaksi profiloituneen kirjailijan tuotoksena. Yksiselitteistä vastausta on mahdotonta antaa, mutta merkittävänä osasyynä on varmasti kokoelman tendenssimäinen ja jopa propandamainen ote, jolla kuvataan niin sotaa kuin Karjalaakin. Analyysin perusteella voidaan nostaa esiin esimerkiksi kriittinen suhtautuminen Neuvosto-Venäjään, Suur-Suomi -ajattelu ja nationalismi, joiden esiintyminen suomalaisessa kirjallisuudessa ei sotien jälkeen enää ollut yleisesti hyväksyttyä, sillä vuoden 1944 jälkeen välirauhasopimus Neuvostoliiton kanssa ja äärivasemmiston nousu asettivat myös kotimaisen kirjallisuuskentän uuteen tilanteeseen (Turunen 2003, 350-351). Tällaisten teemojen voikin sanoa ajaneen teoksen viimeistään marginaaliin. Syitä pohdittaessa ei tosin voi sivuuttaa myöskään kokoelman kirjallisia ansioita, joiden voi perustellusti sanoa olevan paikoin runoudellisesti heikohkoja ja hyvin vahvasti aikaansa sidottuja. Tästä huolimatta kokoelman voi nähdä edustavan sota-aikaista runoutta ja sen teemoja ansioituneesti ja avaavan jälkikäteen katsottuna tutkimuksellisesti mielenkiintoisen ikkunan 1940-luvun alun kirjalliseen maailmaan.

Tämän laajuinen maisterintutkielma ei tietenkään kykene vielä tyhjentävästi vastaamaan sen ympärillä vallinneisiin tutkimusaukkoihin. Tämän laajuisenakin tutkielma tarjoaa kuitenkin uutta tietoa aikanaan tunnetusta mutta sittemmin lähes unholaan painuneen lyyriikon tuotannosta osana historiallista kontekstiaan. Suomalaisten kirjailijoiden Karjala-aiheisen lyriikan tutkiminen antaisi aihetta laajemmallekin akateemiselle selvitystyölle, sillä se on jäänyt selkeästi tutkimukselliseen paitsioon. Erityisesti ideologioiden ja identiteettien ympärille rakentuvat tutkimusasetelmat Karjalaan liittyen avaavat mielenkiintoisella tavalla utopioiden ja konstruoitujen mielikuvien sävyttämän alueen ulottuvuuksia. Mahdollisia jatkotutkimusaiheita voidaan löytää niin Karjalan kuvauksista suomalaisessa kirjallisuudessa kuin toisaalta myös Ilmari Pimiän lyriikan asemoitumisesta osaksi laajempaa Tulenkantajien ryhmittymää. Varmaa kuitenkin on, että Karjalan parissa tehtävä tutkimustyö tarjoaa jatkossakin runsaasti erilaisia mahdollisuuksia, joiden kautta voidaan pyrkiä ymmärtämään kyseisen rajaseudun alati muuttuvia merkityksiä.

LÄHTEET

Tutkimusaineisto

Pimiä, Ilmari 1942. *Unen maa. Runoja Karjalalle*. Helsinki & Porvoo: WSOY.

Aikalaiskirjallisuus ja muu kaunokirjallisuus

ALSK = *Arvosteleva luettelo suomenkielisestä kirjallisuudesta 1942*. Kansanvalistus ja kirjastolehden liite 1942. Helsinki: Kouluhallitus.

Auer, Väinö; Jutikkala, Eino & Vilkuna, Kustaa 1941. *Finnlands Lebensraum. Das Geographische und Geschichtliche Finnland*. Berlin: Alfred Metzner Verlag.

Haavio, Martti & Paavolainen, Olavi (toim.) 2011. *Taistelu Aunuksesta*. Koonnut Helena Pilke. Helsinki: SKS.

Jaakkola, Jalmari 1942. *Suomen idänkysymys*. Porvoo & Helsinki: WSOY.

Kailas, Uuno 1931. *Uni ja kuolema. Runoja*. Porvoo & Helsinki: WSOY.

Leino, Eino 1968. *Runot IV. 1908-1915*. Helsinki: Otava.

Lönnrot, Elias 2000 [1849]. *Kalevala*. 30. painos. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 14. Helsinki: SKS.

Mannerheim, C. G. E. 1942. Päiväkäskey N:o 3. Teoksessa Einari Kaskimies (toim.) *Puhtain aseina. Sotamarsalkka Mannerheimin päiväkäskyjä vu. 1918-1942*. Helsinki: Otava.

Oksanen, A. (Ahlqvist, August) 1898. *Säkeniä. Kokous runoelmia, joiden tekijä on A. Oksanen*. Viides painos. Helsinki: G. W. Edlund.

Paavolainen, Olavi 1942. *Rakas entinen Karjala. Karjalan liiton muistojulkaisu II*. Helsinki: WSOY.

Pimiä, Ilmari 1926. *Näkinkenkä: runoja*. Porvoo: WSOY.

Pimiä, Ilmari 1929. *Taivaan polku*. Porvoo: WSOY.

Pimiä, Ilmari 1936. *Viimeinen porras*. Jyväskylä: Gummerus.

Pimiä, Ilmari 1948. *Valitut runot*. Jyväskylä: Gummerus.

Pimiä, Ilmari 1986. *Jäivät seudut rakkahimmat. Elämää - runoja - muisteluita*. Helsinki, Porvoo & Juva: WSOY.

Runeberg, J. L. 1948. *Runoteokset I*. Suom. Otto Manninen. Porvoo & Helsinki: WSOY.

Runeberg, J. L. 1980. *Vänrikki Stoolin tarinat (Fänrik Ståls sägner 1848/1860)*. Suom. Paavo Cajander. Hämeenlinna: Arvi A. Karisto.

Tutkimuskirjallisuus

- Ahlqvist, August 1887. *Kalevalan karjalaisuus: Kalevalasta itsestään ja muualta todistettu*. Helsinki: G. W. Edlund.
- Ahvenjärvi, Kaisa 2017. *Päivitettyä perinnettä: saamelaisen nykyrunouden saamelaiskuvastoja*. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/54273/978-951-39-7092-5.pdf?sequence=3&isAllowed=y> Haettu 2.5.2024.
- Allinniemi, Rauni 1978. *Ilmari Pimiän kirjailijakuva*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Althusser, Louis 1984. *Ideologiset valtiokoneistot. (Positiions 1976)* Suom. Leevi Lehto & Hannu Sivenius. Helsinki & Tampere: Kansankulttuuri; Vastapaino.
- Anderson, Benedict 2007. *Kuivitellut yhteisöt: Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua (Imagined communities: reflections on the origin and spread of nationalism 1983)* Suom. Joel Kuortti & Jouko Nurmiainen. Tampere: Vastapaino.
- Beck, Ulrich 1999. *Mitä globalisaatio on? (Was ist Globalisierung? 1997)* Suom. Tapani Hietaniemi. Tampere: Vastapaino.
- Bhabha, Homi K. 1994. *The Location of Culture*. London & New York: Routledge.
- Biedermann, Hans 2004. *Suuri symbolikirja (Knaurs Lexikon der Symbole 1989)* Suom. & toim. Pentti Lempiäinen. Porvoo, Helsinki & Juva: WSOY.
- Chernilo, Daniel. 2011. The critique of methodological nationalism: Theory and history. *Thesis Eleven*, 106(1), s. 98-117. <https://journals-sagepub-com.ezproxy.jyu.fi/doi/epdf/10.1177/0725513611415789> Haettu 2.5.2024.
- Eagleton, Terry 1997. *Kirjallisuusteoria. Johdatus. (Literary Theory. An Introduction 1983)* Suom. Raija Koli & Mikko Lehtonen. Tampere: Vastapaino.
- EVA = Elinkeinoelämän valtuuskunnan analyysi 12.10.2022. *Olen suomalainen – Identiteettipoliitiikan jalansija on Suomessa rajallinen*. <https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2022/10/eva-analyysi-no-113.pdf> Haettu 8.11.2023.
- Fingerroos, Outi 2010. *Karjala utopiana*. Nykykulttuurintutkimuskeskuksen julkaisuja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Fingerroos, Outi 2012. Karjala kysymyksen kolme aaltoa. Teoksessa Outi Fingerroos & Maunu Häyrynen (toim.) *Takaisin Karjalaan*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 1250, Tiede. Helsinki: SKS, 23–49.
- Freeden, Michael 2019. *Mitä on ideologia? (Ideology. A Very Short Introduction. 2003)* Suom. Tapani Kilpeläinen & Eurooppalaisen filosofian seura ry. Tampere: niin & näin.
- Grigor, Irina 2020. *Weaponized News: Russian Television, Strategic Narratives and Conflict Reporting*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/097ca691-cab1-4355-bbb1-8d53a13e9403/content> Haettu 2.5.2024.
- Grönstrand, Heidi; Kauranen, Ralf; Löytty, Olli; Kukku, Melkas; Nissilä, Hanna-Leena & Pollari, Mikko 2016. Johdanto. Ylirajainen kirjallisuudentutkimus ja deterritorialisoiva

- lukutapa. Teoksessa Heidi Grönstrand, Ralf Kauranan, Olli Löytty, Kukku Melkas, Hanna-Leena Nissilä & Mikko Pollari (toim.) *Kansallisen katveesta. Suomen kirjallisuuden yllirajaisuudesta*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia1421. Helsinki: SKS, 7–37.
- Haavikko, Ritva 1976. *Kirjailijat puhuvat. Tulenkantajat*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 327. Helsinki: SKS.
- Hall, Stuart 1992. *Kulttuurin ja politiikan murroksia*. Suom. & toim. Juha Koivisto, Mikko Lehtonen, Timo Uusitupa & Lawrence Grossberg. Tampere: Vastapaino.
- Hall, Stuart 2002. *Identiteetti*. Suom. Mikko Lehtonen & Juha Herkman. Tampere: Vastapaino.
- Harle, Vilho & Moisio, Sami 2000. *Missä on Suomi? Kansallisen identiteettipolitiikan historia ja geopolitiikka*. Tampere: Vastapaino.
- Heikkinen, Vesa 1999. *Ideologinen merkitys: Kriittisen tekstintutkimuksen teoriassa ja käytännössä*. Väitöskirja. Helsinki: SKS.
- Helle, Anna 2019. *Todellisuus pahoinpiteli runon: Yhteiskunnallisuus ja tunteet suomenkielisessä kokeellisessa nykyrunoudessa*. Turku: Eetos.
- Heywood, Andrew 2012. *Political Ideologies. An Introduction*. New York: Palgrave Macmillan.
- Hobsbawm, Eric 1994. *Nationalismi (Nations and Nationalism Since 1780. Programme, Myth, Reality, 1990)*. Suom. Jari Sedergren, Jussi Träskilä & Risto Kunnari. Tampere: Vastapaino.
- Hollsten, Anna 2020. "Kuin pätsissä mä seisoin". Sankarikuolema ja ristiriitaiset tunteet talvi- ja jatkosotarunoudessa" Teoksessa *Suomalaiset ahdistukset. Kansallinen omakuva ja kielteiset tunteet*. <https://journal.fi/joutsen-svanen-erikois-special/article/view/99968/57715> Haettu 23.11.2023.
- Hosiaisuusluoma, Yrjö 2016. *Kirjallisuusoppi. Aapisesta äänirunoon*. Helsinki: Avain.
- Huddart, David 2007. Homi K. Bhabha – Missä kulttuuri sijaitsee? Teoksessa Joel Kuortti, Mikko Lehtonen & Olli Löytty (toim.) *Kolonialismin jäljet. Keskustat, periferiat ja Suomi*. Helsinki: Gaudeamus, 62–70.
- Häyrynen, Maunu 2012. Johdatus yllirajaiseen Karjalaan. Teoksessa Outi Fingerroos & Maunu Häyrynen (toim.) *Takaisin Karjalaan*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 1250, Tiede. Helsinki: SKS, 7–22.
- Inha, I. K. 1911. *Kalevalan laulumailta: Elias Lönnrotin poluilla Vienan Karjalassa: kuvaus Vienan Karjalan maasta, kansasta, siellä tapahtuneesta runonkeruusta ja runoista itsestään*. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Jalava, Aulikki 1990. *Kansallisuus kadoksissa – Neuvosto-Karjalan suomenkielisen epiikan kehitys*. Väitöskirja. Helsinki: SKS.
- Jokinen, Arto 2019. *Isänmaan miehet. Maskuliinisuus, kansakunta ja väkivalta suomalaisessa sotakirjallisuudessa*. Toim. Markku Soikkeli & Ville Kivimäki. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, Kimmo & Saaristo, Kimmo 2006. *Suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: WSOY.

- Karjalainen, Mikko 2009. *Ajatuksista operaatioksi. Suomen armeijan hyökkäysoperaatioiden suunnittelu jatkosodassa*. Väitöskirja. Maanpuolustuskorkeakoulu, sotahistorian laitos.
- Karkama, Pertti 1979. *Sanataiteen suhde todellisuuteen. Materialistisen sanataideteorian perusteet*. Oulu: Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen.
- Karkama, Pertti 1994. *Kirjallisuus ja nykyaika. Suomalaisen sanataiteen teemoja ja tendenssejä*. Helsinki: SKS.
- Karkama, Pertti 1998. Kontekstualismin haasteet. Teoksessa Päivi Molari (toim.) *Konteksti – tutkimuksen avainsana? Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja 51*. Helsinki: SKS, 78–83
- Katajala, Kimmo 2013. Konstruoitu Karjala: suomalaisen historiantutkimuksen Karjala-paradigmat 1900-luvulla. Teoksessa Pekka Suutari (toim.) *Karjala-kuvaa rakentamassa*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 1389. Helsinki: SKS, 29–82.
- Kivimäki, Ville; Hytönen, Kirsi-Maria; Karonen, Petri & Malinen, Antti 2021. Sodan ja 1900-luvun suomalaisuuden: sota kansallisten identiteettien rakentajana ja purkajana. Teoksessa Pirjo Markkola, Marjaana Niemi & Pertti Haapala (toim.) *Suomalaisen yhteiskunnan historia 1400–2000. Osa 2. Yhteisöt ja identiteetit*. Tampere: Vastapaino, 441–472.
- Kosonen, Katariina 2012. Barbarian ja sivistyksen rajalla: Suomi ja Karjala lännen etuvartiona. Teoksessa Outi Fingerroos & Maunu Häyrynen (toim.) *Takaisin Karjalaan*. Helsinki: SKS, 193–196.
- Kovala, Urpo 1998. Skylla ja Kharybdis? Teoksessa Päivi Molari (toim.) *Konteksti – tutkimuksen avainsana? Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja 51*. Helsinki: SKS, 89–95.
- Kruhsen, Pauli & Uitto, Antero. *Suomea rajan takana 1918–1944: Suomenkielisen neuvostokirjallisuuden historia ja bibliografia*. Helsinki: BJT.
- KS = *Kielitoimiston sanakirja*: hakusana *konteksti* 2024. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. Verkojulkaisu. Päivitetty 19.3.2024. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/konteksti?searchMode=all> Haettu 12.8.2024.
- KS = *Kielitoimiston sanakirja*: hakusana *nationalismi* 2024. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. Verkojulkaisu. Päivitetty 19.3.2024. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/nationalismi?searchMode=all> Haettu 12.8.2024.
- Kunnas, Tarmo 1983. Yhteiskunnallisesti suuntautunut kirjallisuudentutkimus. Teoksessa Maria-Liisa Nevala (toim.) *Kirjallisuudentutkimuksen menetelmiä*. Tietolipas 94, Helsinki: SKS, 170–196.
- Kuortti, Joel 2007. Jälkikoloniaalisia käännöksiä. Teoksessa Joel Kuortti, Mikko Lehtonen & Olli Löytty (toim.) *Kolonialismin jäljet. Keskustat, periferiat ja Suomi*. Helsinki: Gaudeamus, 11–26.
- Kuortti, Joel & Nyman, Jopi 2007. Introduction.: Hybridity Today. Teoksessa Joel Kuortti & Jopi Nyman (toim.) *Reconstructing Hybridity: Post-Colonial Studies in Transition*. Amsterdam & New York: Rodopi.

- Kupiainen, Unto 1965. *Suomalainen lyriikka Juhani Siljosta Kaarlo Sarkiaan*. Helsinki: WSOY.
- Kurki, Tuulikki 2018. *Rajan kirjailijat – Venäjän Karjalan suomenkieliset kirjailijat tilan ja identiteetin kirjoittajina*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 1435. Helsinki: SKS.
- Lassila, Pertti 1998. Rauhan kriisi ja kirjallisuuden murros välirauhan jälkeen. Teoksessa Auli Viikari (toim.) *40-luku. Kirjoituksia 1940-luvun kirjallisuudesta ja kulttuurista*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 700. Helsinki: SKS, 9–16.
- Lévi-Strauss, Claude 2004. *Rotu, historia ja kulttuuri*. (*Race et Histoire* 1952) Suom. Jussi Träskilä. Helsinki: Gaudeamus.
- Linna, Eeva-Kaisa & Mäkinen, Marie (toim.) 2023. *Vienan virroilla, Kalevalan kankailla. Vienalaisuuden kuva kirjallisuudessa*. Helsinki: Karjalan Sivistysseura ry.
- Lummaa, Karoliina 2010. *Poliittinen siivokäs. lintujen konkreettisuus suomalaisessa 1970-luvun ympäristörunoudessa*. Väitöskirja. Jyväskylä: Nykykulttuuri.
- Lähteenmäki, Maria 2013. Kannaksen karjalaisuus. Heimopuheen synty Karjalan syrjässä. Teoksessa Pekka Suutari (toim) *Karjala-kuvaa rakentamassa*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 1389. Helsinki: SKS, 83–107.
- Manninen, Ohto 1980. *Suur-Suomen äärioviivat*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Markkola, Pirjo; Niemi, Marjaana & Haapala, Pertti 2021. Suomalainen yhteiskunta: yhteisöt ja identiteetit. Teoksessa Pirjo Markkola, Marjaana Niemi & Pertti Haapala (toim.) *Suomalaisen yhteiskunnan historia 1400–2000. Osa 2. Yhteisöt ja identiteetit*. Tampere: Vastapaino, 9–21.
- Martikainen, Elina 2013. *Kirjoitettu sota. Sotadiskursseja suomalaisessa kaunokirjallisuudessa (1917–1995)*. Väitöskirja. Tampereen yliopisto.
<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/94690/978-951-44-9283-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Haettu 22.11.2023.
- Marx, Karl & Engels, Friedrich 1970. *Valitut teokset kolmessa osassa I*. Moskova: Kustannusliike Edistys.
- Mauriala, Vesa 2005. *Uutta aikaa etsimässä: individualismi, moderni ja kulttuurikritiikki tulenkantajien elämässä 1920- ja 1930-luvulla*. Väitöskirja. Helsinki: Gaudeamus.
- Medvedev, Pavel 2007. *Formaali metodi kirjallisuustieteessä. Kriittinen johdatus sosiologiseen poetiikkaan*. (*Formal'nyj metod v literatuovedenii. Kriticeskoe vvedenie v sociologiceskuju poetiku* 1928) Suom. Minttu Haapaniemi, Suvi Kakkonen, Kaisa Leinonen, Mika Lähteenmäki & Sari Mäkikangas. Aleksanteri-instituutti. Tampere: Vastapaino.
- Musäus, Thekla 2019. *Wasser, Wälder und graue Dörfer: Karelien in der finnischen und sowjetischen Literatur 1931–1957*. Väitöskirja. Universität Greifswald.
- Nevalainen, Pekka. & Sihvo, Hannes 1998. *Karjala: Historia, kansa, kulttuuri*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 705. Helsinki: SKS.
- Niemi, Juhani 1980. *Kullervosta rauhan erakkoon: sota ja rauha suomalaisessa kirjallisuudessa kansanrunoudesta realismin sukupolveen*. Väitöskirja. Helsinki: SKS.

- Nisbet, H. B. 2006. Herder: kansakunta historiassa. Teoksessa Sakari Ollitervo & Kari Immonen (toim.) *Herder, Suomi, Eurooppa*. Suomalaisen kirjallisuudenseuran toimituksia 1060. Helsinki: SKS, 90–113.
- Nissilä, Hanna-Leena 2016. *"Sanassa maahanmuuttaja on vähän kitkerä jälkimaku"* Kirjallisen elämän yllirajaistuminen 2000-luvun alun Suomessa. Väitöskirja. Oulun yliopisto.
<https://oulurepo.oulu.fi/bitstream/handle/10024/35232/isbn978-952-62-1100-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Haettu 30.4.2024.
- Nyman, Jopi 2011. Kulttuurinen identiteetti ja vuorovaikutus. Teoksessa Voitto Ruohonen, Erkki Sevänen & Risto Turunen (toim.) *Paluu maailmaan. Kirjallisten tekstien sosiologiaa*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia, Tiede 1346. Helsinki: SKS, 218–246.
- Pakkasvirta, Jussi 2019. Mitä Anderson tarkoittikaan "kuvitellulla yhteisöllä"? *Tieteessä tapahtuu*, 37(6).
<https://journal.fi/tt/article/view/87248> Haettu 2.5.2024.
- Parppe, Kati 2022. Karjalasta Karjaloihin – pohdintaa karjalaisuuden määrittelystä ennen ja tänään. Teoksessa Riho Grünthal, Eeva-Kaisa Linna, Pirkko Nuolijärvi & Helka Riionheimo (toim.) *Šulkkuni sanaine. Kirjoituksia karjalasta ja vähemmistökielistä*. Helsinki: Karjalan sivistysseura, 257–266.
- Pynttari, Veli-Matti 2016. *Pimiä, Ilmari*. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997.
<https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/9039> Haettu 2.5.2024.
- Rajapolvi, Mikko 2022. *Ideologia eduskunnassa: ideologia-käsitteen esiintyminen kansanedustajien puheenvuoroissa*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
<https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/80332> Haettu 12.8.2024.
- Riikonen, H. K. 1995. *Sota ja maisema: tutkimus Olavi Paavolaisen 1940-luvun tuotannosta*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 633. Helsinki: SKS.
- Ruohonen, Voitto 2005. *Paha meidän kanssamme: Matti Yrjänä Joensuun romaanien yhteiskuntakuvasta*. Väitöskirja. Helsinki: Otava.
- Ruohonen, Voitto 2011. Sosiologisen tekstintutkimuksen lähtökohtia. Teoksessa Voitto Ruohonen, Erkki Sevänen & Risto Turunen (toim.) *Paluu maailmaan. Kirjallisten tekstien sosiologiaa*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia, Tiede 1346. Helsinki: SKS, 76–102.
- Ruohonen, Voitto 2015. Kirjallisuuden järjestelmä, järjestelmän kirjallisuutta. Piirteitä Neuvosto-Karjalan suomenkielisestä kirjallisuudesta ja sen asemasta. Teoksessa Elina Arminen ym. (toim.) *Taide ja maailma. Professori Erkki Seväsen juhla-kirja*. Joensuun yliopisto.
- Saariluoma, Liisa 2006. Herderin kulttuurin tutkimuksen menetelmä. Teoksessa Sakari Ollitervo & Kari Immonen (toim.) *Herder, Suomi, Eurooppa*. Suomalaisen kirjallisuudenseuran toimituksia 1060. Helsinki: SKS, 188–215.
- Saarinen, Eetu 2022. *"Kerran muistetaan niitä, jotka kirjoittivat historiaa verellään"* Poliittinen ideologisuus *Eloi Sinervon runokokoelmassa Pilvet*. Kandidaatintutkielma. Jyväskylän yliopisto.
<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/81156/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-202205192788.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Haettu 2.5.2024.
- Salmela, Tapani 1961. *Ilmari Pimiä: elämää ja tuotantoa*. Opinnäytetyö. Turun yliopisto.

- SES = Suomen etymologinen sanakirja: hakusana *jumalauta* 2024. Verkkojulkaisu. Päivitetty julkaisu. Päivitetty 5.12.2023. https://kaino.kotus.fi/ses/?p=qs-article&etym_id=ETYM_2be84d68c573b0225a30f928bed9a9ba&list_id=1&keyword=jumalauta&word=jumalauta Haettu 12.8.2024.
- Sevänen, Erkki 1998. *Taide instituutiona ja järjestelmänä: modernin taide-elämän historiallis-sosiologiset mallit*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 709. Helsinki: SKS.
- Sevänen, Erkki 1999. Nationalismi ja kansakuntien muodostuminen luokittelevasta, vertailevasta ja historiallisesta näkökulmasta. Teoksessa Tero Koistinen, Piret Kruuspere, Erkki Sevänen & Risto Turunen (toim.) *Kaksi tietä nykyisyyteen. Tutkimuksia kirjallisuuden, kansallisuuden ja kansallisten liikkeiden suhteista Suomessa ja Virossa*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 755. Helsinki: SKS, 15–46.
- Sevänen, Erkki 2011. Kohti kirjallisten tekstien sosiologiaa. Teoksessa Voitto Ruuhonen, Erkki Sevänen & Risto Turunen (toim.) *Paluu maailmaan. Kirjallisten tekstien sosiologiaa*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia, Tiede 1346. Helsinki: SKS, 11–48.
- Sihvo, Hannes 1994. Pyhä maa, pyhä sota. Karjalan kolmas ristiretki. Teoksessa Lauri Haataja (toim.) *Ja kuitenkin me voitimme. Sodan muisto ja perintö*. Helsinki: Kirjayhtymä, 57–84.
- Sihvo, Hannes 2003. *Karjalan kuva. Karelianismin taustaa ja vaiheita autonomian aikana*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 940. Helsinki: SKS.
- Steinby, Liisa 2015. Herderin estetiikka. Teoksessa Elina Arminen ym. (toim.). *Taide ja maailma. Professori Erkki Seväsen juhlakirja*. Joensuun yliopisto.
- Suutari, Pekka (toim.) 2013. *Karjala-kuvaa rakentamassa*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 1389. Helsinki: SKS.
- Tarkka, Lotte 2005. *Rajarahvaan laulu: tutkimus Vuokkiniemen kalevalamittaisesta runokulttuurista 1821–1921*. Väitöskirja. Helsinki: SKS.
- Tilli, Jouni 2021. Ristiretkeltä jumalattoman esivallan alle: papillinen diskurssi Suomessa 1941–1948. Teoksessa Titus Hjelm (toim.) *Uskonto, kieli ja yhteiskunta: johdatus diskursiiviseen uskonnontutkimukseen*. Tietolipas, 270. Helsinki: SKS, 170–198.
- Timonen, Senni 2004. *Minä, tila, tunne: näkökulmia kalevalamittaiseen kansanlyriikkaan*. Väitöskirja. Helsinki: SKS.
- Topelius, Zacharias 1993. *Maamme kirja. Lukukirja Suomen alimmille oppilaitoksille*. (Boken om vårt land 1875) Näköispainos 1930 ilmestyneestä 34. korjatusta painoksesta. Porvoo: WSOY.
- Turunen, Risto 2003. *Uhon ja armon aika. Suomalainen kirjallisuusjärjestelmä, sen yhteiskuntasuhteet ja rakenteistuminen vuosina 1944–1952*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 31. Väitöskirja. Joensuun yliopisto.
- Turunen, Risto 2011. Ideologia, diskurssi ja representaatio. Teoksessa Voitto Ruuhonen, Erkki Sevänen & Risto Turunen (toim.) *Paluu maailmaan. Kirjallisten tekstien sosiologiaa*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia, Tiede 1346. Helsinki SKS, 298–336.
- Vertovec, Steven 2009. *Transnationalism*. London & New York: Routledge.

- Williams, Raymond 1988. *Marxismi, kulttuuri ja kirjallisuus. (Marxism and Literature 1977)* Suom. Mikko Lehtonen. Tampere: Vastapaino.
- Ylikangas, Mikko 2004. *Rivit suoriksi!: kaunokirjallisuuden poliittinen valvonta Neuvosto-Karjalassa 1917-1940*. Väitöskirja. Helsinki: Aleksanteri-instituutti.
- Ylitalo, Riikka 2015. *Kanoninen kumous. Pentti Saarikosken poliittinen runousoppi*. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/47530> Haettu 2.5. 2024.
- Ylä-Jussila, Aarne 2020. *Heimo, uskonto ja isänmaa: kirkollinen kansallistamistoiminta Itä-Karjalassa 1941-1944*. Väitöskirja. Joensuun yliopisto. <https://erepo.uef.fi/handle/123456789/23834> Haettu 2.5.2024.
- Ärölä, Sirpa 2008. *Tulenkantajien julkaisut moderneina kansallisen rakentajina*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.